

Archeologisch noodonderzoek naar het voormalige Hof van Peene in Baasrode (prov. Oost-Vl.)

Jan Moens, Vera Ameels & Koen De Grootte ¹

1 Inleiding

Tijdens bouwwerken op de terreinen van het voormalige Hof van Peene in Baasrode kwamen een aantal archeologische vondsten aan het licht. De eigenaar bracht hier het Agentschap Ruimtelijke Ordening-Onroerend Erfgoed Vlaanderen van op de hoogte, waarop het Vlaams Instituut voor het Onroerend Erfgoed een korte archeologische campagne ondernam². Het terrein was bij de start van het onderzoek al in belangrijke mate verstoord door de bouwactiviteiten die aan de gang waren. Toch konden in de bouwputten nog een aantal profieltekeningen en grondplannen geregistreerd worden. De verdere bouw- en grondwerken werden vervolgens in overleg met de eigenaar uitgevoerd onder begeleiding van het Vlaams Instituut voor het Onroerend Erfgoed, met ruimte voor registratie en onderzoek. Vooral de afbraakwerken van het gebouwenbestand en de al opgestarte restauratie en heropbouw van bepaalde muurrestanten bemoeilijkten een juist inzicht in de gebouwevolatie van het voormalige Hof van Peene³.

In deze bijdrage wordt eerst de geografische en bodemkundige context van de site geschetst waarna de historische en iconografische bronnen worden besproken. Dan volgen de resultaten van het archeologisch onderzoek. Hierbij worden zowel de archeologische sporen en vondsten als de aangetroffen gebouwresten toegelicht. Tot slot volgt een bespreking en discussie die het verband nagaat tussen de opgravingsresultaten en de historische bronnen, waarbij getracht wordt de verschillende fasen te dateren.

2 Geografische en bodemkundige context

De site situeert zich op de rechteroever van de Schelde langs de Sint-Ursmarusstraat in Baasrode, deelgemeente van Dendermonde. Het onderzochte terrein staat kadastraal geregistreerd als Dendermonde, 5de afdeling, Sectie C, perceel 33b (fig. 1).

Bodemkundig ligt de gemeente Baasrode in het overgangsgedebied tussen de zandleemstreek en de zandstreek. Meer specifiek is de site gelegen op een tot aan het alluvium reikende rug van matig droge (Pcc) tot matig natte lichte zandleem met sterk gevlekte, verbrokkelde B horizon (Pdc) die naar het oosten toe overgaat in een zeer natte zandleembodem (Lfp). In het noorden grenst de site aan het natte kleigebied van de Vlassenbroekse Polder⁴. Het onderzochte terrein van het voormalige Hof van Peene zit samen met de Sint-Ursmaruskerk ingesloten tussen de Schelde en de Zwarte beek die ten noorden van de dorpskern samen met de Grote Beek in de rivier uitmondt (fig. 2). Deze monding stond vroeger bekend als 'De Vliet'. Topografisch gezien ligt de site op de noordelijke rand van een lichte, zich naar het zuiden uitstrekende verhevenheid (6,073 m TAW). Het onderzochte perceel is gelegen aan een oude verkeersas, de *heerbaan* van Dendermonde naar Mechelen, die ten zuiden van de kerk en het Hof van Baasrode loopt (fig. 2).

3 Historische en iconografische gegevens

3.1 De heerlijkheid Baasrode⁵

Baasrode, vermeld als *Baceroth* en ook als *Bassarode*, komt als toponiem voor het eerst voor in een schenkingsoorkonde van 821 van Lodewijk de Vrome. Het gaat in deze tekst om een bevestiging van het bezit van de heerlijkheid Baasrode door de abdij van Saint-Amands-les-Eaux of *Elnone* in het Noord-Franse Pevele. De Karolingische *villa de Baceroth* omvatte niet alleen Baasrode, gekend als Sint-Ursmarus-Baasrode maar ook Sint-Gertrudis-Baasrode het latere Vlassenbroek, Sint-Amands-Baasrode nu Sint-Amands en Onze-Lieve-Vrouw-Baasrode, nu Mariekerke. In de periode eind 10de-begin 11de eeuw werden de graven van Vlaanderen oppervoogden van de Sint-Amandsabdij. In de loop

¹ Onderzoekers VIOE, Wallestraat 167, 9700 Oudenaarde-Ename: jan.moens@rwo.vlaanderen.be; vera.ameels@rwo.vlaanderen.be; koen.degrootte@rwo.vlaanderen.be.

² Met dank aan de eigenaar, de heer Karel Peeters, voor de vlotte samenwerking tijdens het

terreinonderzoek. De campagne liep van 1 augustus tot midden september 2008, met als technici Marnic De Temmerman, Ridha Kaddachi, Roger Schockaert en Willy Volders (allen VIOE).

³ Moens *et al.* 2009.

⁴ <http://geo-vlaanderen.agiv.be/>

[geo-vlaanderen/bodemkaart/?startup=ze\(134899,191777-9375,135957,192373.0625\)#](http://geo-vlaanderen/bodemkaart/?startup=ze(134899,191777-9375,135957,192373.0625)#) (26 juli 2011); <http://www.ngi.be/gdoc/viewer.htm#> (26 juli 2011).

⁵ Hooghe *et al.* 2009, 7-27.

FIG. 1 Kadasterplan van de site en omgeving. 1: site; 2: Sint-Ursmaruskerk. *Cadastral plan of the site and the surrounding area. 1: site; 2: Sint-Ursmarus church.*

FIG. 2 Lokalisatie van de site: 1: site en Sint-Ursmaruskerk; 2: Schelde; 3: Zwarte beek; 4: Grote Beek; 5: heerbaan Dendermonde-Mechelen; 6: Henegouwweg (Asse-Hulst). *Location of the site: 1: site and Sint-Ursmarus church; 2: Scheldt; 3: Zwarte Beek; 4: Grote Beek; 5: Dendermonde-Mechelen road; 6: Asse-Hulst road.*

FIG. 3 Ets van P. Brueghel met zicht op Baasrode vanaf de Schelde (1560) (© Berlijn Kupferstichkabinett).

Etching by P. Brueghel with a view of Baasrode from the river Scheldt (1560) (© Berlin Kupferstichkabinett).

van de 11de eeuw, bij de vorming van het Land van Dendermonde, verkregen de heren van Dendermonde de ondervoogdij over een deel van de oude heerlijkheid *Baceroth*, meer bepaald over Vlasenbroek, Sint-Amands en Baasrode. Door erfopvolging werd Aelidis, vrouw van Dendermonde, in 1207 voogdes van Baasrode. Haar voogdij moest ze echter delen met nog twee andere voogden, enerzijds de heren van Grimbergen en anderzijds de meier van de heerlijkheid. Baasrode zou hierbij als achterleen onder het gezag komen van de heren van Moerzeke, leenmannen van de heren van Dendermonde. In de tweede helft van de 13de eeuw bezat de meier, Impinus de Bacerode, twee lenen van de abdij: de meierij en de inkomsten van de villa. Hij beschikte echter niet over de heerlijke rechten, waaronder de *regalia* en grondrechten.

3.2 De heren van Baasrode⁶

In 1298 verkocht deze *Impinus de Bacerode* zijn twee lenen aan Ode van Cruninghe. Haar echtgenoot Gerard III van Ressegem deed hierbij leenhulde aan de abt van de Sint-Amandsabdij in naam van zijn vrouw en in eigen naam, waardoor hij heer van *Bacerode* werd⁷. Door erfopvolging kreeg vervolgens ridder Gerard IV van Ressegem de heerlijkheid Baasrode in handen. Hoe de heerlijkheid op het einde van de 14de en het begin van de 15de eeuw verder overgaat, is niet geheel duidelijk. Uit een akte van 1410 blijkt dat Geraard van Maldegem heer van Baasrode werd. Hierbij ging het niet langer om de oude eenheid Baasrode, maar enkel om Sint-Ursmarus-Baasrode. Deze Geraard van Maldegem was achtereenvolgens baljuw van de stad en het Land van Dendermonde, occasioneel raadsheer van de Raad van Vlaanderen, baljuw van Brugge en raadgever en kamerheer van de Bourgondische hertogen Jan zonder Vrees en Filips de Goede. Bij zijn overlijden in 1429⁸ werd zijn erfenis verdeeld tussen zijn twee dochters, Jacoba en Elisabeth. Elisabeth huwde met ridder Joos I van Halewijn († 1455), kamerheer van de Bourgondische hertog, waardoor Baasrode in handen kwam van de van Halewijns. In

1454 verkochten Joos van Halewijn en zijn vrouw ‘*de heerliche ende goed van Ursmaers-Basserode*’ aan Jan van den Driessche. Die werd begin 1457 door de Geheime Raad voor eeuwig verbannen ten gevolge van ambtsmisbruiken; zijn bezittingen, ook ‘*syn heerliche van Basserode met alder erfve*’ werden geconfisqueerd door Filips de Goede. Opnieuw verscheen een van Halewijn op het toneel in de figuur van Joos II van Halewijn, neef van de al vermelde Joos I van Halewijn. Joos II was raadgever in de privéraad en kamerheer van de hertog van Bourgondië en kocht van hem in 1458 de heerlijkheid Baasrode. Joos II van Halewijn was ‘*ruddere heere van Pyenne*’ of Peene, Buggenhout en nu ook Baasrode. Het is de heerlijkheid Peene bij Kassel in Noord-Frankrijk, die al lang in bezit was van de van Halewijns, die het Hof van Baasrode in de 17de eeuw zijn naam van Hof van Peene zal bezorgen. De eerste vermelding als dusdanig is terug te vinden bij de Dendermondse geschiedschrijver David Lindanus die het in 1612 in zijn ‘*De Tenebrae mundi libri tres*’ heeft over de *aulam Peenensem*. De heerlijkheid Baasrode bleef tot in 1576 in de handen van de van Halewijns. Karel van Halewijn verkocht in dat jaar zijn heerlijkheid aan Johan I van Palts-Zweibrücken, hertog van Beieren en Zweibrücken, die ze op zijn beurt in 1588 van de hand deed aan Karel van Mansfeld. Het bezit van Baasrode komt via Johan II van Palts-Zweibrücken-Veldenz en Maurits van Nassau in het begin van de 17de eeuw in de handen van de familie van Bournonville. Deze van Bournonvilles waren tot het begin van de 18de eeuw de heren van Baasrode. Philippe-Alexander van Bournonville verkocht waarschijnlijk kort na zijn aantreden in 1705 het voormalige Hof van Baasrode aan zijn rentmeester Peeter de Smet.

3.3 Het Hof van Baasrode⁹

Een aantal bronnen, zij het in beperkte mate, levert informatie met betrekking tot het Hof van Baasrode zelf. De eerste expliciete vermelding van het Hof van Baasrode betreft een rekening uit 1473, de periode dat Fransoys van Halewijn, opvolger van

⁶ Zie voor een uitvoerige beschrijving van de heren van Baasrode: Hooghe *et al.* 2009, 27-91.

⁷ In het huis van de van Ressegems betreft het Geraard III van Ressegem die in zijn hoedanigheid van eerste heer van Baasrode ook als Geraard I van Ressegem vermeld wordt (dit is het geval bij: Hooghe 2006 en Hooghe *et al.* 2006). Zijn zoon is

als heer van Ressegem Geraard IV, terwijl hij als heer van Baasrode als Geraard II van Ressegem voorkomt. In dit artikel wordt het rangnummer III en IV gebruikt voor de eerste heren van Baasrode, de volgorde zoals die binnen het huis van Ressegem bestaat (dezelfde rangnummers worden gebruikt in Hooghe *et al.* 2009). Met dank aan Filip Hooghe

voor de toelichting hierover.

⁸ Mondelinge info Filip Hooghe.

⁹ Voor de iconografie en de verwijzingen die specifiek verband houden met het Hof van Baasrode: Hooghe *et al.* 2006, 12-13, 84-87; Hooghe *et al.* 2009, 7-8, 52-114.

FIG. 4 Detail uit de kaart van Moerzeke uit 1571 met de kerk van Baasrode en het Hof van Peene (© Rijksarchief Gent, kaarten en plannen, nr. 486).

Detail from the map of Moerzeke from 1571 with the church of Baasrode and the Hof van Peene (© Rijksarchief Gent, maps and plans, No 486).

FIG. 5 Kaart uit het Album van hertog de Croÿ met onderaan het dorp van Baasrode en de ruïne van het Hof van Peene (1609) (uit Duvosquel (red.) 1990, 213: plaat 48).

Map from the album of the Duke of Croÿ with the village of Baasrode below and the ruins of the Hof van Peene (1609) (from Duvosquel (red.) 1990, 213: plaat 48).

FIG. 6 Kaart uit het landboek van Baasrode door P.F. Van Tieghem uit 1775 (© Stadsarchief Dendermonde, Oud Archief Baasrode, nr. 102, losse kaart).

Map of Baasrode by P.F. Van Tieghem from 1775 (© Municipal Archives Dendermonde, Oud Archief Baasrode, No 102, losse kaart).

Joos II, heer van Baasrode was. De rekening bevat de inkomsten en uitgaven van de heerlijkheden Baasrode en Sint-Amands. Zo werd er betaald voor herstellingen aan het dak van *'den hove te Baserode'*. Verder bevat de rekening uitgaven voor het loon van schrijnwerkers en een slotenmaker. Voor een zaal van het hof werden er twee glasramen met de wapens van de heer geleverd¹⁰. Ook een rekening uit 1521, in een periode waar het hof in handen was van Antoon van Halewijn, vermeldt de aankoop van zand, kalk en *'3000 careel steens'* voor herstellingen *'aen 't hof te Baserode aende Brabansche weech'* en er werden twee deuren *'aenden hof die al onstick waeren'* gerepareerd. Er werd ook betaald voor het leveren van kasseistenen en 6000 dakpannen. Enkele rekeningen uit de periode 1522-1524 vermelden nog een aantal uitgaven voor herstellings- en bouwwerken aan het Hof van Baasrode.

Voor de 16de eeuw zijn er ook twee iconografische bronnen beschikbaar die het Hof van Baasrode laten zien. Een eerste betreft een pentekening van Pieter Brueghel de Oude uit 1560, die een zicht op het dorp Baasrode geeft van op de Schelde (fig. 3). Op deze oudste afbeelding van het Hof van Peene is het dakgedeelte van een vrij omvangrijk gebouw met een spitse toren zichtbaar. Een tweede beeld van het Hof van Baasrode is terug te vinden op de kaart van Kastel en Moerzeke uit 1571, opgemaakt door de Buck en Hoorenbault (fig. 4). Rechts van de parochiekerk staat het Hof van Peene afgebeeld met uivormige toren.

Vermoedelijk had het Hof van Peene in de periode 1575-1580 te lijden onder de godsdienstoorlogen. Op het schilderij van de Schelde uit 1609, gemaakt door Adriaan de Montigny in opdracht van hertog Charles de Croÿ, staat het Hof van Peene nog volledig afgebeeld als ruïne. In de legende van deze afbeelding staat het vermeld als *Vieu Chateau* (fig. 5). Een andere verwijzing naar het Hof van Baasrode, vermeld als *aulam Peenesem* in verwoeste toestand, werd opgetekend door David Lindanus in zijn *'De Teneraemundae libri tres'* uit 1612. Deze tekst zal in 1641 bijna letterlijk overgenomen worden door Anthonius Sanderus waarin hij het heeft over: *'Het prachtig Huis 't welk door de Heeren van Halewyn voormaals hier gebouwt, en onder den naam van het Hof van Peene, bekend is, is gedurende de laatste Burgerlyke oorlogen mede onder den voet gehaalt; en deszelfs puinhoopen zyn nog getuigen van zynen voorigen luister'*. Ook een verkoopsakte uit 1613 heeft het nog over het Hof van Baasrode als *'maison du Seigneur presentement ruijné servant en partie pour la demeure du censier'*. Een leenboek uit 1618 heeft het eveneens over *'thof van Baasrode, dwelck mits den verdonckerheyt sonder gebruyck is gebleven'*. Ook in het koopcontract uit 1707 van Peeter de Smet, rentmeester van de hertog van Bournonville, heeft men het over de aankoop van een huis en erf, *'geleghen inden steenwegh genaempt den Inghel paelende int oosten het haut vervallen Casteel vanden heere van Bournonville'*. Het landboek van Pieter Franciscus Van Tieghem uit 1777 bevat een plattegrond van het hof met bijbehorende tuinen en hierin heeft hij het over een *hofstede* die voor de helft in eigendom is van Joseph Leys en voor de andere helft toebehoorde aan Petrus Joannes van Bavegem (fig. 6). Ook in de 19de en 20ste eeuw gebeurt er een hele reeks van eigendomsoverdrachten, waar hier niet verder op ingegaan zal worden.

4 De archeologische gegevens

4.1 Inleiding

De afbakening van de zones waarbinnen archeologisch onderzoek en registratie gebeurden, werd bepaald door de grenzen van de bouwputten voor de realisatie van de nieuwbouw. Bij de aanvang van het opgravingsproject was al een belangrijke oppervlakte ten oosten van het bestaande gebouw tot ongeveer 1,00 tot 1,25 m onder het maaiveld in belangrijke mate verstoord door de bouwwerken (fig. 7: A). Ook de zone tussen de oostelijke kelder muur en de buitenmuur van het voormalige Hof van Peene was door de constructieactiviteiten grotendeels vernietigd (fig. 7: B), net zoals een strook langsheen de noordelijke muur (fig. 7: C). Toch konden er in deze zones bij de aanvang van het onderzoek nog een aantal archeologische waarnemingen gedaan worden. De verdere verdieping gebeurde manueel met registratie van de aangesneden sporen. De uitbreiding van de bouwput ten noorden van het Hof van Peene gebeurde op systematische wijze. De put voor een septic tank op het noordelijk deel van het terrein werd manueel uitgegraven en archeologisch onderzocht (fig. 7: D). Voor de aanleg van een aantal funderingen aan de oostzijde van het perceel werden vijf kleine werkputjes haaks op de perceelsgrens gegraven (fig. 7: E1-E5). Ook hierbij konden een aantal vaststellingen gedaan worden. Bij de bespreking worden eerst de verschillende bodemsporen en gebouwresten behandeld (fig. 8), gevolgd door de studie van de *archaeologica*.

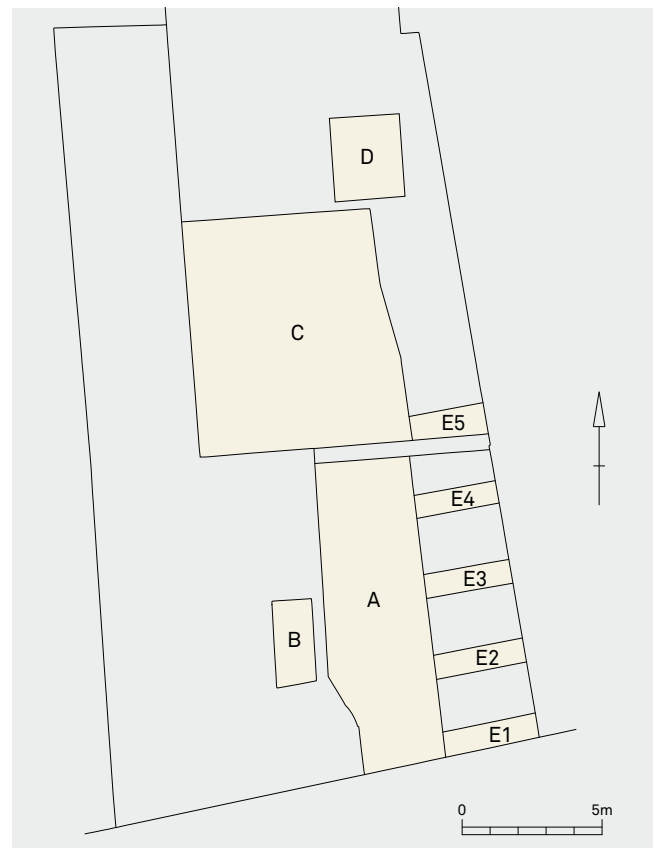

FIG. 7 Situering van de onderzochte zones.
Location of the archaeologically investigated zones.

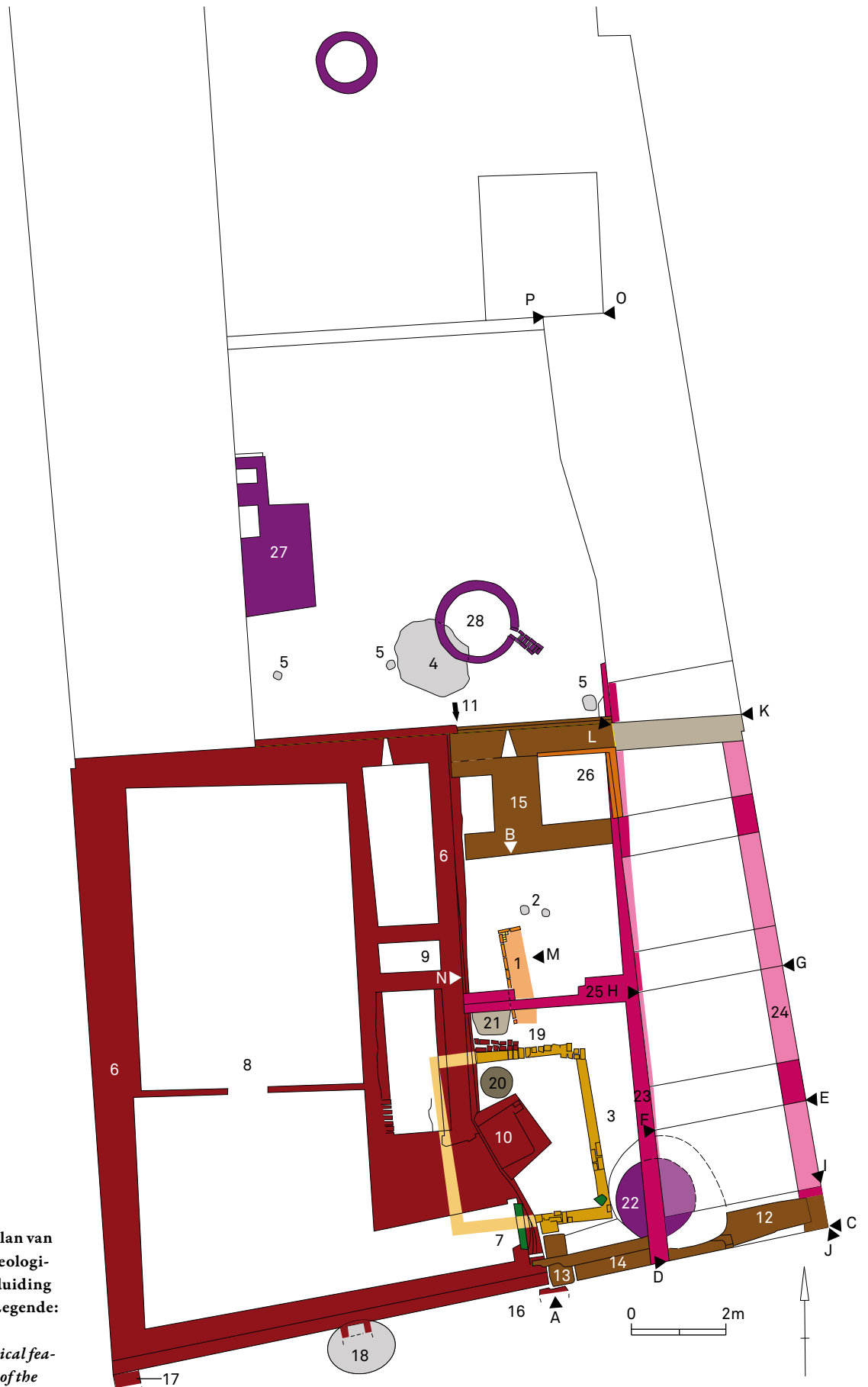

FIG. 8 Opgravingsplan van de aangesneden archeologische sporen met aanduiding van de doorsneden. Legende: zie tekst.
Plan of the archaeological features and the position of the sections. Key: see text.

4.2 De oudste fase: akkerlaag en perceelsgreppel

De oudste laag in zone A was een relatief homogene bleekgrijze zandige laag met fijne verspreide houtskool- en mangaanstipjes (fig. 9: 1; fig. 10: 1). Hierop volgde een ongeveer 30 cm dikke licht heterogene donkerbruingrijze zandlemige laag met daarin fijne brokjes verbrande leem en houtskoolstipjes (fig. 9: 2; fig. 10: 2). Deze twee pakketten konden ook in een aantal andere sleuven geattesteerd worden. Dit was onder meer het geval in de zones E2 - E3 - E5 en in het oostelijk deel van de vakken C en D (fig. 11: 2-3). In de sleuven die buiten de gebouwen gelegen waren (vakken C-D), was de grens tussen beide lagen veel minder uitgesproken als gevolg van sterke bioturbatieverschijnselen. Deze lagen moeten als oude cultuurlagen geïnterpreteerd worden. Wanneer een projectie gemaakt wordt van de plaatsen op de site waar de oudste cultuurlaag bewaard was, geeft dit een beeld van het oorspronkelijke reliëf. Het gaat hierbij om een licht, naar het noorden wegzakkend terrein, met een hellingsgraad van ongeveer vijf graden.

Aan de huidige straatzijde werd een greppel met V-vormig profiel aangesneden die parallel verliep met de zuidelijke perceelsgrens (fig. 9: 3; fig. 12). De bodem bevond zich op 2,10 m onder het huidige looppniveau, waarbij enkel de onderste 60 cm van de vulling nog aanwezig was. Op het hoogst bewaarde niveau van de greppel bedroeg de breedte 1,60 m. De bodem van de perceelsgreppel bevond zich ten opzichte van de bovengrens van de oudste cultuurlaag op ongeveer -1,00 m. Deze parallel met de straat verlopende greppel vormde waarschijnlijk de zuidelijke begrenzing van het perceel. De vulling bestond uit een laag geremaneerd autochtoon zand (fig. 13: 2), gevolgd door een grijze kleiige leemlaag waarin fijne oranje-keurige zandlensjes en enkele fijne houtskoolbrokjes zaten (fig. 13: 3). Hierop volgde een donker-grijze kleiige leemlaag waarin sporadisch houtskoolspikkeltjes voorkwamen (fig. 13: 4). Deze beide kleiige pakketten stemmen overeen met de openliggingsfase van de perceelsgreppel. Bij op-gave werd deze vervolgens gedempt met een heterogene vrij losse beige tot beigegrijze zandige laag (fig. 13: 5).

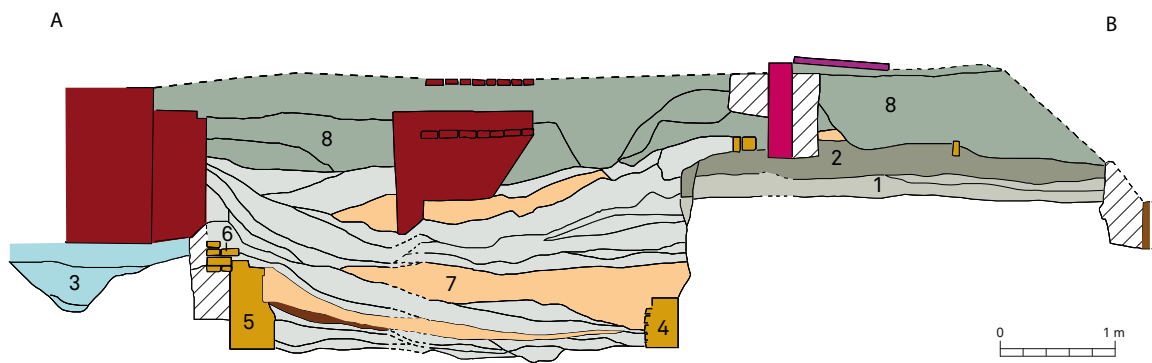

FIG. 9 Doorsnede AB: 1-2: cultuurlagen; 3: greppel; 4-6: bakstenen kelder; 7: vullingspakketten kelder; 8: recente lagen.
Section AB: 1-2: cultural layers; 3: ditch; 4-6: brick cellar; 7: cellar fills; 8: modern layers.

FIG. 10 Profiel AB. 1-2: cultuurlagen; 3: haard.
Cross-section AB. 1-2: cultural layers; 3: hearth.

FIG. 11 Doorsnede EF. 1: moederbodem; 2-3: cultuurlagen; 4, 6-7: leemvloeren; 5, 8: loopvlakken; 9: recente pakketten; A: oostmuur van de oostelijke uitbreiding; B: recente muur ter hoogte van de oostelijke perceelsgrens.

Section EF. 1: natural geology; 2-3: cultural layers; 4, 6-7: rammed earth floors; 5, 8: occupation layers; 9: modern layers; A: wall of the eastern extension; B: modern wall at the eastern boundary.

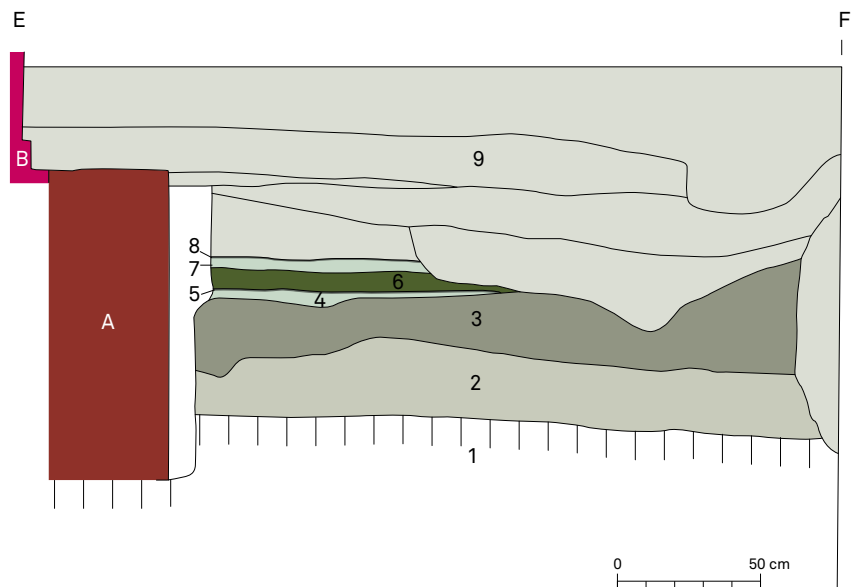

FIG. 12 Doorsnede van de perceelsgreppel.
The cadastral boundary ditch in section.

Aan de oostzijde van het perceel kon vastgesteld worden dat de hiervoor besproken greppel na zijn demping een heruitgravende of doorsneden werd door een kuil (fig. 13: 6-9). De zeer beperkte oppervlakte echter waarbij dit kon gecontroleerd worden, liet niet toe hierover uitsluitsel te geven. De vulling van deze kuil of heruitgraving bestond uit donkergrijze kleiige tot licht kleiige leemlagen met een soms hoge concentratie aan houtskool (fig. 13: 6-8). Het jongste vullingspakket was vergelijkbaar qua textuur, maar bevatte ook verspreide baksteen en kalkstipjes (fig. 13: 9).

4.3 De eerste bewoningssporen

De eerste sporen van bebouwing op de site zijn de restanten van een haard met bijbehorende leemvloeren en een bakstenen kelder. De haard was opgebouwd uit op hun kant geplaatste bak-

stenen (formaat: 26 x 12 x 6 cm). De haardvloer zelf, waarvan maar een klein hoekje bewaard was, bestond uit gele vierkante tegeltjes met loodglazuur (5,5 x 5,5 cm) (fig. 8: 1). Ten westen aansluitend op deze haard werden de restanten van een leemvloer aangesneden, bestaande uit een licht groengeel kleiig leemlaagje met daarop een zwart lensje aangetrapt vuil (fig. 14). In de sleuven E2 en E3 kon eveneens op net hetzelfde niveau deze leemvloer vastgesteld worden. Hier werd die echter afgedekt door een beige zandig laagje waarop twee jongere leemvloeren volgden, bestaande uit laagjes grijze leem met aan de bovenzijde telkens een zwart loopvlakje (fig. 11: 4-8). Deze vloerniveaus tonen aan dat het oorspronkelijke gebouw zich zeker uitstrekte tot aan de huidige oostelijke perceelsgrens. Ten noordoosten van de haard konden twee kleine paalgaten geregistreerd worden met een vulling bestaande uit donkergrijs zand met verspreide fijne verbrande leem- en houtskoolstipjes (fig. 8: 2).

In het zuidelijk deel van sleuf A werd op zo'n 2,00 tot 2,25 m onder het huidige maaiveld de fundering teruggevonden van een bakstenen kelder met een muurdikte van 25 cm (baksteenformaat: 25 x 11,5-12 x 5,5 cm) (fig. 8: 3; fig. 9: 4-6; fig. 15: 1). Van de noordelijke en zuidelijke kelderwand was respectievelijk nog ongeveer 40 cm en 75 cm van het opgaand muurwerk bewaard, terwijl van de oostelijke keldermuur maar 28 cm overbleef. Op 40 cm boven de onderzijde van de muurfundering vertonen de

kelder muren aan hun binnenzijde een 6 tot 10 cm breed verstek (fig. 16). Ter hoogte van de zuidelijke keldermuur werd het restant van een vier baksteenlagen dikke muur aangesneden die gedeeltelijk in de vulling van de funderingssleuf van de kelder was aangelegd (fig. 9: 6). Mogelijk gaat het hier om de resten van de keldertrap. De noordelijke keldermuur doorsneed de oude cultuurlagen, waardoor die gedeeltelijk weggezakt waren. Aan de zuidzijde ging de funderingssleuf van de kelder duidelijk

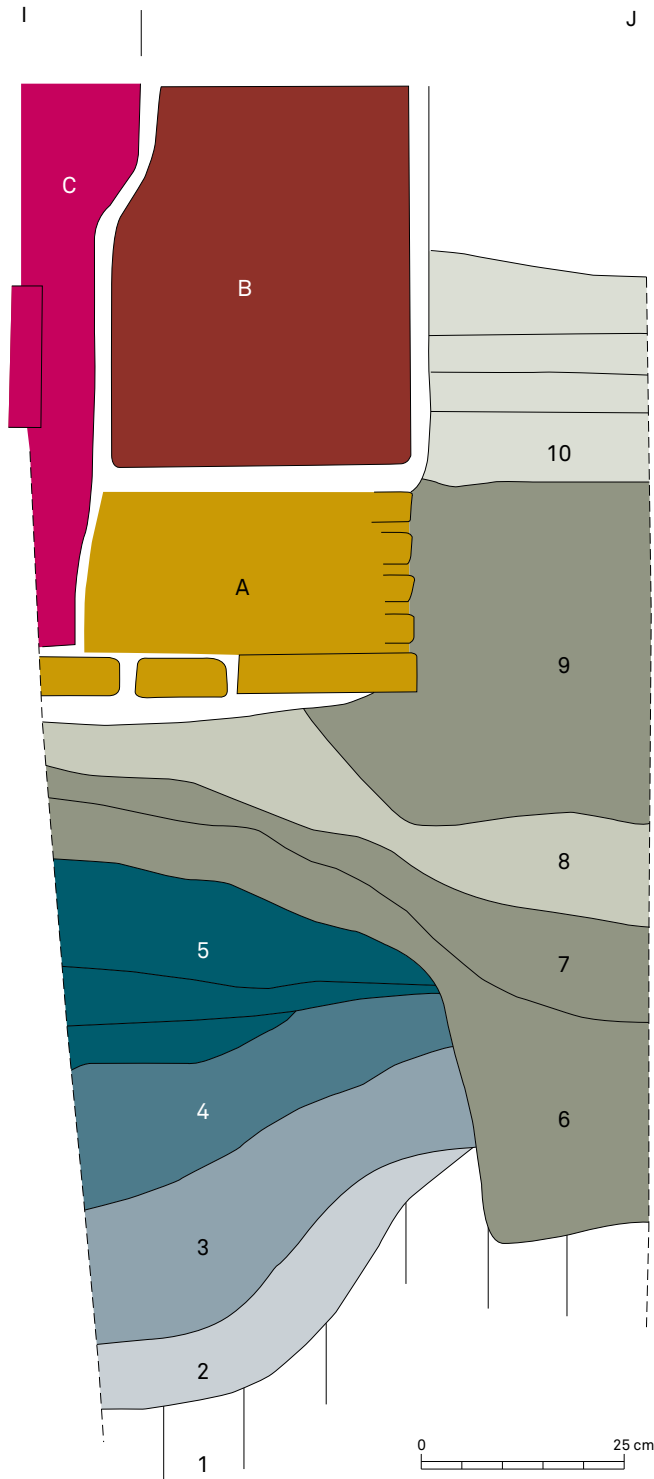

FIG. 13 Doorsnede IJ. 1: moederbodem; 2-5: vulling perceelsgreppel; 6-9: vullingspakketten van een kuil; 10: recente lagen; A: baksteenmuurtje in droog metselwerk; B: muur van de oostelijke uitbreidingsfase; C: recente muur ter hoogte van de oostelijke perceelsgrens.

Cross-section IJ. 1: natural geology; 2-5: boundary ditch fills; 6-9: pit fills; 10: modern layers; A: wall in dry brick masonry; B: wall of the eastern extension phase; C: modern wall at the eastern boundary.

door de perceelsgreppel aan de straatzijde. De vulling van deze muursleuf bestond uit geremanieerde moederbodem. In de ruimte tussen de oostmuur en de jongere kelders van het latere Hof van Peene (fig. 7: B; fig. 8), kon de funderingsleuf van de oude kelder eveneens herkend worden. Hierdoor werd een beeld van de oorspronkelijke afmetingen verkregen. Binnenwerks mat de kelder 3,30 m bij ongeveer 2,85 m. De keldervulling vertoonde een sterk gelaagde structuur. De onderste vullingspakketten bestonden uit een aantal grijze en okergrijze zandige tot zandlemige en zelfs meer kleiige leemlagen, waarin verspreid houtskool-, baksteen- en mortelbrokjes voorkwamen (fig. 9: 7). Deze lagen werden afgedekt door een sterk houtskoolrijke laag. De hierop volgende vulling bestond uit een reeks pakketten met een hoge concentratie aan houtskool en verbrande leembrokken, waaronder soms grote fragmenten met duidelijke tak- en balkindrukken, afgewisseld met lichtgrijze tot grijze zandige lagen. Wellicht bestond de woning, waartoe de kelder, de haard en de leemvloeren behoorden, geheel of gedeeltelijk uit een vakwerkbouw die door brand vernield werd. De kelder, waarvan een deel van de bakstenen gerecupeerd was, werd gevuld met de restanten van deze afgebrande woning. Daarna werd het terrein geëgaliseerd met een laag bruinigrijze tot grijsbruine zandleem met verspreide kleine baksteen- en mortelstipjes (fig. 9: 8). In de zuidoosthoek van het terrein werden de jongste vullingspakketten van de kuil of heruitgraving gesneden door de resten van een baksteenmuurtje in droog metselwerk (baksteenformaat: 23,5-24,5 x 11,5 x 4,5-5 cm) (fig. 13: A). Elk verband met dit geïsoleerde stuk muurrestant ontbreekt waardoor het moeilijk te interpreteren is. Het enige dat vastgesteld kon worden, is dat de aanleg van deze baksteenconstructie volgt op de demping van de heruitgegraven gracht of de kuil op die plaats.

FIG. 14 Zicht op de haard uit de oudste bewoningsfase.
View of the hearth dating to the earliest phase.

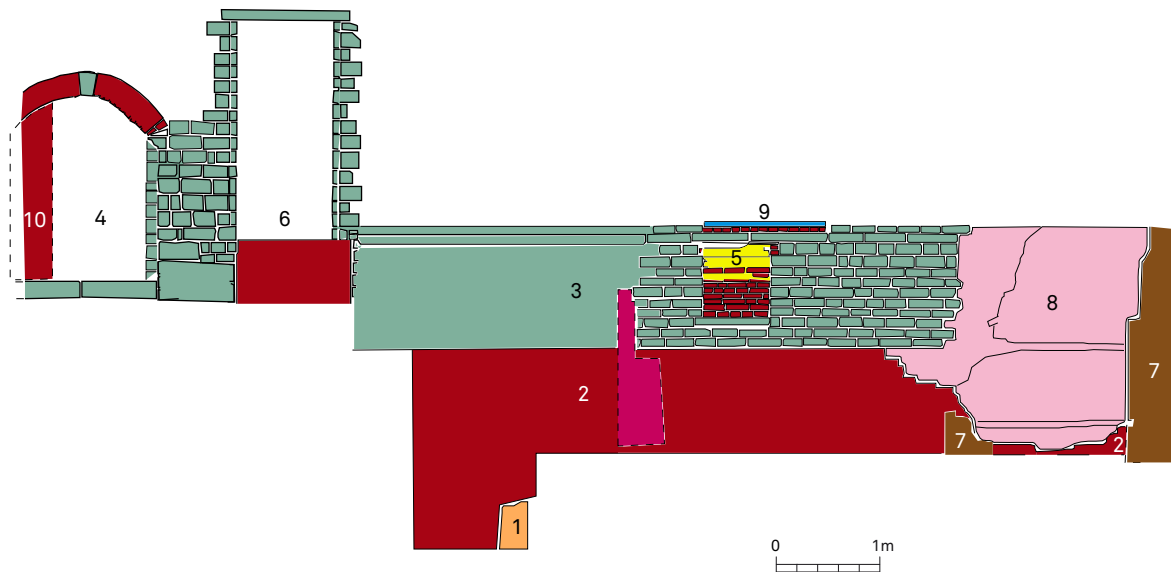

FIG. 15 De verschillende bouwfases ter hoogte van de oostmuur van het Hof van Peene. 1: bakstenen kelder; 2: bakstenen fundering Hof van Peene; 3: kalkzandstenen parament; 4: keldertoegang; 5: toegemest keldergat; 6: toegang tot het Hof van Peene; 7: oostelijke uitbreiding; 8: toegemeste doorbreking oorspronkelijke oostmuur; 9: recente toegangspartij; 10: toegemest keldertoegang.
The different construction phases at the original eastern wall of the Hof van Peene. 1: brick cellar; 2: brick foundations of the Hof van Peene; 3: sandstone parament; 4: cellar doorway; 5: cellar opening; 6: entrance to the Hof van Peene; 7: eastern extension; 8: brick fill of the opening in the eastern wall; 9: modern entrance; 10: closure of the cellar doorway.

FIG. 16 Grondplan van de bakstenen fundering van de kelder.

View of the brick foundation of the cellar.

Op het achtererf van het latere Hof van Peene werd een kuil van ongeveer 1,5 m diameter met min of meer vlakke bodem aangesneden, die mogelijk tot dezelfde bewoningsfase behoort (fig. 8: 4). De vulling bestond uit vrij homogene donkergrijze leem met verspreide houtskoolstippen. Naast deze kuil konden ook nog drie paalgaten geregistreerd worden die waarschijnlijk tot dezelfde fase behoren (fig. 8: 5). De paalgaten hadden een vergelijkbare grijze tot donkergrijze zandlemige vulling met enkele verspreide houtskool- en verbrande leemstipjes.

4.4 Het Hof van Peene

4.4.1 De oudste fase

Na de egalisatie van het terrein met de resten van de door brand vernielde woning volgt de constructie van een stenen gebouw, het latere Hof van Peene. Uit de deels bewaarde funderingen, de nog aanwezige kelders en enkele kleine gedeelten opgaand muurwerk, alsook uit de teruggevonden muurrestanten, blijkt dat dit hof meerdere bouwfasen en tal van verbouwingen gekend heeft.

De oudste fase van het gebouw, waarvan de oostelijke en een deel van de zuidelijke en noordelijke buitenmuur werd aangesneden, bestaat uit ongeveer 0,5 m brede muren opgetrokken uit baksteen (formaat: 22 x 10,5 x 4,5-5 cm) met aan de buitenzijde een zeer verzorgd kalkzandsteenparament (fig. 8: 6; fig. 15: 2-3). De bakstenen fundering van de oostmuur vertoont een 15 cm tot 20 cm breed verstek, ongeveer 40 cm boven de onderzijde van de fundering. Het zuidelijk gedeelte van deze oostmuur is ongeveer 0,90 m dieper gefundeerd dan de overige muurgedeelten. De bakstenen kelder uit de eerste bewoningsfase die aanwezig is op die plaats (fig. 15: 1) maakte het om stabiliteitsredenen noodzakelijk om hier dieper te gaan funderen. Het parament in natuursteen is ongeveer 1,20 m hoog bewaard. Het begint op ongeveer 1 m, te

rekenen vanaf de onderzijde van de bakstenen muurfundering en is nog tot ongeveer 60 cm boven het maaiveld aanwezig. Aan de bovenzijde van deze stenen muurafwerking zit een horizontale schuin afgewerkte muurlijst. Ter hoogte van de straatzijde bevond zich op de hoek van het gebouw een licht uitspringende ronde traptoren die binnenin via kalkzandstenen trappen zorgde voor de toegang naar de hogere verdiepingen. Zoals blijkt uit fotomateriaal van net voor de afbraak was deze toren nog tot in het oorspronkelijke dak quasi volledig bewaard¹¹. Aan de buitenzijde heeft deze toren een deuropening om de kelders met tongewelven te bereiken (fig. 8: 7; fig. 15: 4). De zuidoosthoek van het gebouw vertoonde ter hoogte van de keldertoegang een steunbeer van ongeveer 30 cm. Het keldergedeelte bestaat uit twee, door middel van een klein tussenmuurtje met doorgang, gescheiden ruimten (fig. 8: 8). De afmetingen van het zuidelijk en noordelijk keldergedeelte bedragen respectievelijk 5 x 4,5 m en 4,75 x 6,30 m met een hoogte van 1,95 m op de centrale lengteas. Tegen de noordelijke en westelijke kelderwand van het zuidelijk keldergedeelte en tegen de westzijde van de noordelijke kelder werden een aantal compartimenten gerealiseerd voor de opslag van goederen. In de zuidwesthoek van de noordelijke kelder zat een dichtgemetselde opening, ofwel een oorspronkelijke toegang ofwel een doorgang naar een kelder die zich ten westen hiervan bevond en die werd dichtgemaakt bij de opsplitsing van het perceel (fig. 17). Ook de noordwand van de noordelijke kelder was oorspronkelijk doorbroken om een toegang of doorgang te realiseren.

Ongeveer in het midden van de oostmuur bevindt zich een rechthoekig keldergat van 60 bij 70 cm (fig. 8: 9; fig. 15: 5). De verbinding tussen dit gat en de noordelijke kelder bestaat uit twee 35 cm brede, parallel verlopende baksteen muurtjes. In de hoek tussen de traptoren met keldertoegang en de oostmuur bevindt zich een deuropening tot het gebouw. Deze ingangspartij zit ongeveer 40 cm hoger dan het oorspronkelijke looppniveau en is via een trap te bereiken (fig. 8: 10; fig. 15: 6; fig. 18). De vrij zware fundering van

FIG. 17 De noordelijke kelder van het Hof van Peene.
The northern basement of the Hof van Peene.

deze toegangstrap, die niet in verband gemetst zit met de oostmuur, is opgebouwd uit bakstenen met aan de zichtbare zijde een afwerking in kalkzandsteen. De hoger gelegen toegang vindt zijn verklaring in het feit dat men qua niveau boven het keldergewelf diende uit te komen. Bovendien moest ook rekening gehouden worden met de vloerdikte van de gelijkvloerse verdieping boven het gewelf (fig. 19).

De zuidmuur die overeenkomt met de huidige rooilijn aan de Sint-Ursmarusstraat kon maar op zeer beperkte wijze onderzocht worden. Er kon enkel vastgesteld worden dat deze muur, zoals dat bij de oostmuur het geval was, bestond uit een bakstenen onderbouw en een muurkern met een zorgvuldig afgewerkt kalkzandsteenparament dat eveneens voorzien was van een schuin afgewerkte muurlijst.

De noordmuur vormde op het eerste zicht een zeer uniform geheel, toch toonde het funderingswerk aan dat ook hier verschillende bouwfases te onderscheiden waren. Op 4,25 m, te rekenen vanaf de hoek gevormd door de 19de-eeuwse westvleugel op het perceel en de noordmuur, zat een duidelijke bouwnaad die correspondeerde met de noordoosthoek van de oudste bouwfase (fig. 20; fig. 8: 11). De bakstenen fundering vertoonde een 20 cm breed funderingsverstek. De hoogte van de bakstenen fundering bedroeg ongeveer 65 tot 70 cm, waarboven het kalkzandsteenparament over een hoogte van anderhalve meter bewaard was. Ook deze noordmuur vertoonde een schuin afgewerkte muurlijst. Het kalkzandsteenparament van de noordmuur reikte ongeveer 35 cm lager ten opzichte van dit van de oostmuur. Dit kan verklaard worden door het naar het noorden afhellende terrein, zodat het zichtbare muurwerk hier lager diende te zijn. In de noordmuur waren twee langwerpige lichtopeningen te herkennen op 40 cm te rekenen vanaf de onderzijde van het kalkzandsteenparament. Ze hielden echter verband met een recentere bouwfase (*cf. infra*).

4.4.2 De oostelijke uitbreiding

In een volgende fase zou een uitbreiding in oostelijke richting volgen. De oorspronkelijke oostelijke buitenmuur werd zo een binnenmuur van het vergrote gebouw. De nieuwe oostmuur die met deze uitbreiding samengaat bevond zich mogelijk verder

FIG. 18 Zicht op de oostmuur en het torengedeelte met de toegang tot de kelder.
View of the eastern wall and tower section with the entrance to the basement.

oostwaarts naar het belendende perceel of werd bij de jongere verbouwfases volledig uitgebrouwen of verstoord. De zuidmuur van de nieuw gerealiseerde aanbouw is uitgevoerd op spaarbogen. De aanwezigheid van een recentere waterput bemoeilijkt echter het inzicht in de constructie van deze muur. Aanzettend van op de zuidoosthoek van het perceel gaf een boog

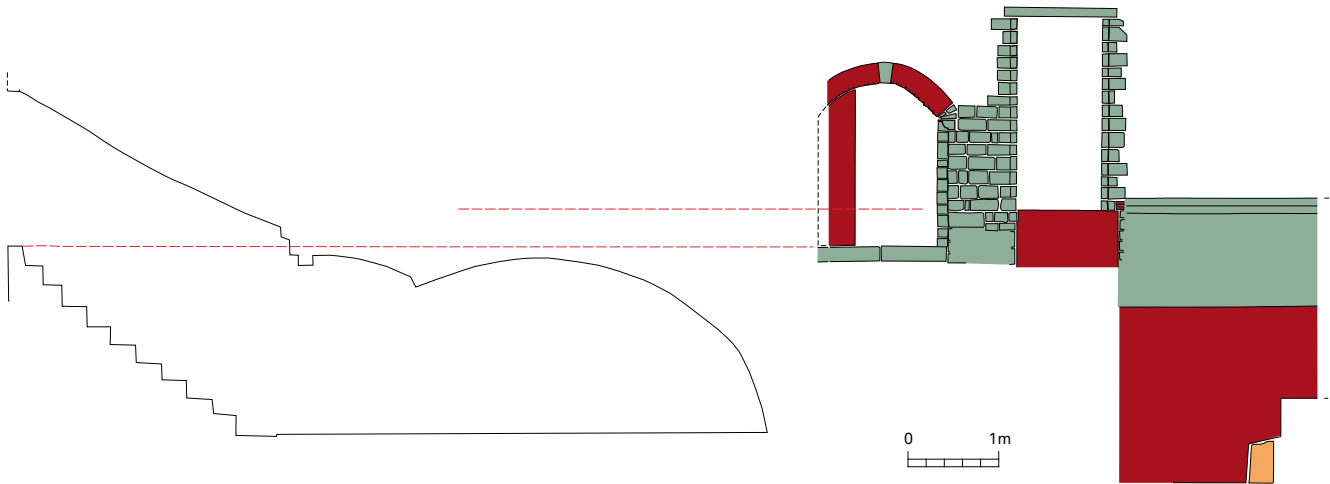

FIG. 19 Projectie van de doorsnede van het zuidelijk kelderdeel ten opzichte van de oostelijke toegangen van het gebouw.
Projection of the southern basement in section in relation to the entrances in the eastern wall of the building.

FIG. 20 Bouwnaad in het funderingswerk van de noordmuur van het Hof van Peene, met aanduiding van het volledig en deels dichtgemetste lichtgat.
Seam in the brick foundation of the northern wall of the Hof van Peene, with indication of the completely and partially infilled loopholes.

uit op een minimum 1,75 m lange en 0,70 m brede boogfunderingsbasis (fig. 8: 12; fig. 21). De boogaanzet brak men deels uit voor de constructie van de oostelijke perceelsmuur. Voor de verbinding tussen de zuidelijke muur van de uitbreiding en de oorspronkelijke hoek van het gebouw werd een noord-zuid georiënteerd bakstenen sokkel tegen de steunbeer aangebouwd (fig. 8: 13). De afmetingen van dit massief bedroegen 1 m bij 0,50 m en 1,10 m hoogte. Tegen de oostzijde van deze constructie zit op funderingsniveau de zuidmuur van de oostelijke uitbreiding aangebouwd. Het opgaand muurwerk trekt echter over de bakstenen sokkel en de steunbeer van het oorspronkelijke gebouw (fig. 8: 14).

Tegen de noordelijke hoek van het oorspronkelijke gebouw vond ook een aanbouw plaats die gepaard ging met het doorbreken van een deel van de originele oostmuur (fig. 8: 15; fig. 15: 7-8). Deze uitbreiding was ook duidelijk waarneembaar in het funderingswerk van de noordmuur aan de tuinzijde (fig. 20). De 65 tot 70 cm hoge bakstenen fundering van dit nieuwe aangebouwde gedeelte vertoonde twee kleine funderingsverstekken (baksteenformaat: 22 x 11 x 4,5 cm), gevolgd door het opgaand muurwerk in zorgvuldig gevormde kalkzandstenen. Aan de binnenzijde van het gebouw kon vastgesteld worden dat deze muur duidelijk over het bestaande funderingsverstek is aangelegd (fig. 22). Parallel met de nieuwe noordmuur construeerde men een

FIG. 21 Noordprofiel van vak E1.
Northern section of trench E1.

FIG. 22 De oostelijke uitbreiding aan de noord-oosthoek van het gebouw en de sporen van het doorbreken van de oorspronkelijke oostmuur.
Eastern extension at the north-eastern corner of the building and traces of the knocking through of the original wall.

FIG. 23 Lichtopening in de noordmuur van de oostelijke uitbreiding.
Loophole in the northern wall of the eastern extension.

FIG. 24 De noordmuur van de ruimte tussen de kelder muur en de oorspronkelijke oostmuur werd voorzien van een lichtopening.
The northern wall of the compartment between the basement and the original eastern wall of the building was fitted with a loophole.

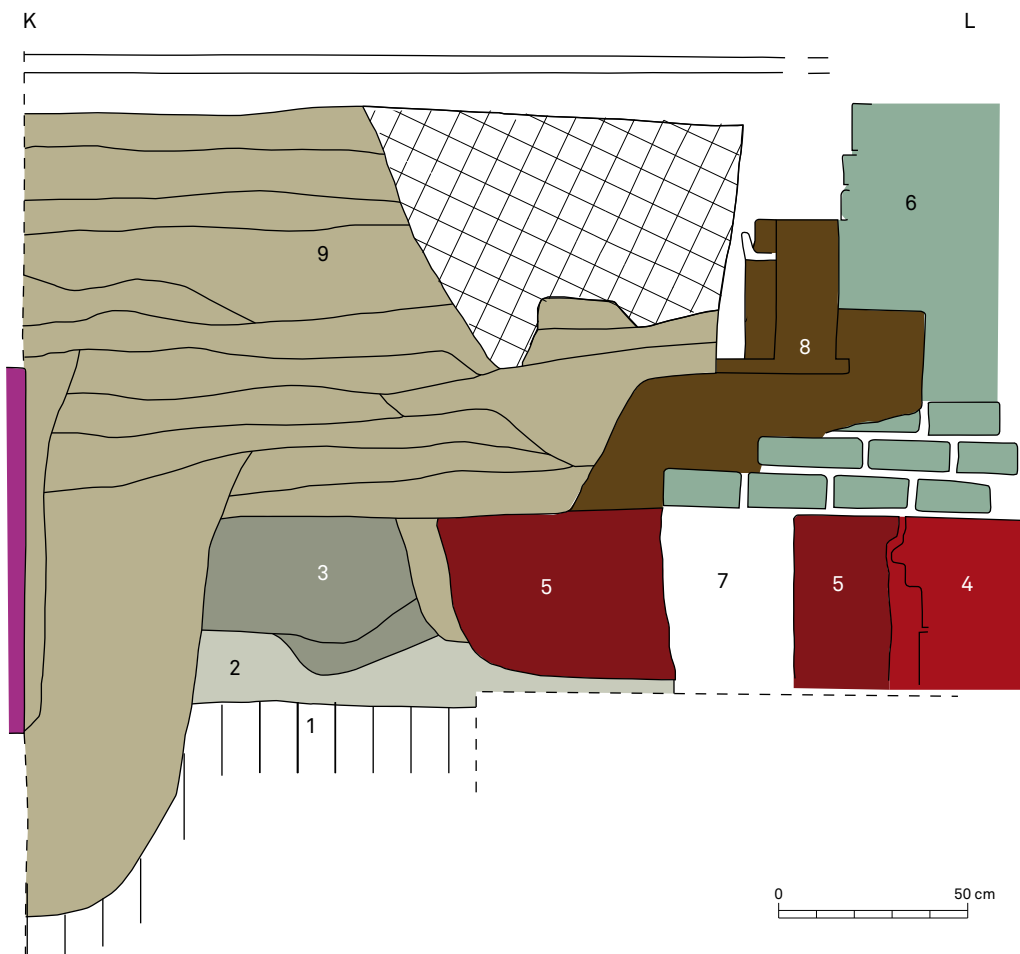

FIG. 25 Zuidprofiel vak E5. 1: moederbodem; 2-3: cultuurlagen; 4-5: baksteen fundering; 6: kalkzandstenen parament; 7: paalgat; 8: bakstenen fundering van de deuropening; 9: recente lagen.
Southern section of trench E5. 1: natural geology; 2-3: cultural layers; 4-5: brick foundations; 6: sandstone parament; 7: posthole; 8: brick foundation of the entrance; 9: modern layers.

0,55 m brede bakstenen fundering die door middel van een 0,95 m brede noord-zuid verlopende muur verbinding maakte met de noordelijke muur. Ter hoogte van deze verbindingsmuur zat in de noordwand een naar de buitenzijde vernauwende, 30 cm brede en 60 cm hoge lichtopening die aan de buitenzijde een breedte had van ongeveer 10 cm (fig. 23). Tegelijkertijd met deze uitbreiding doorbrak men de oorspronkelijke oostmuur om de ruimte tussen de kelderfundering en de originele oostelijke buitenmuur te ontsluiten (fig. 15: 8; fig. 22). Ook in deze tussenruimte werd in de noordmuur een lichtopening aangebracht met vergelijkbare afmetingen als dit in de aanbouw (fig. 24). Op de bodem van de kelder bracht men een vloer in vierkante vloertegels aan. De juiste interpretatie van deze doorbreking van de oorspronkelijke oostmuur en het eventuele verband met de kelders kon door de al uitgevoerde nieuwbouwwerken niet meer achterhaald worden¹².

In de noordoostelijke hoek van de nieuw gecreëerde oostelijke uitbreiding bevond zich waarschijnlijk een deuropening naar het tuingedeelte. Een aantal verbouwingen en verstoringen door nutsleidingen maken het moeilijk om hiervan de juiste evolutie te bepalen. Wel kon aan de tuinzijde van de noordmuur vastgesteld worden dat tegen de hoek van de oostwaarts verlengde noordmuur zich een ongeveer 0,50 m hoge bakstenen fundering bevindt, waarboven het kalkzandsteenparament nog gedeeltelijk doorloopt (fig. 25: 5). Deze fundering leek op een bepaald moment doorbroken geweest te zijn voor het inbrengen van een paal. Hogerop is de hoek van het kalkzandsteenparament gedeeltelijk onderbroken om er door middel van bakstenen een deurlijst in te verankeren. Het onderste hengsel voor de ophanging van de deur zat hierbij nog in positie (fig. 25: 8).

Gelet op de zeer zorgvuldige afwerking van het natuurstenen parament van de noordmuur aan de tuinzijde, waarin quasi geen sporen vast te stellen waren van de hiervoor beschreven

verbouwwerken, kan afgeleid worden dat men de bekleding in kalkzandsteen tijdens deze vergrotingsfase vernieuwde of minstens uiterst zorgvuldig aanpaste.

4.4.3 Verdere verbouwingen en bodemsporen

Na de hiervoor beschreven oostelijke uitbreiding konden nog een hele reeks vergrotings- en verbouwingfasen onderscheiden worden. Het was echter niet altijd duidelijk hoe deze verschillende ingrepen en aanpassingen zich onderling chronologisch verhielden.

Aan de zuidzijde werden twee tegen de zuidmuur aangebouwde en in de richting van de straat lopende muurfunderingen aangesneden (fig. 8: 16-17). Een eerste zat gebouwd ter hoogte van de westelijke perceelsgrens en had een breedte van ongeveer 0,55 m. De tweede muur, eveneens 0,55 m breed, was geplaatst tegen de bouwnaad gevormd door de steunbeer van het oorspronkelijke gebouw en de oostelijke uitbreiding hiervan. Tussen deze twee zuidwaarts verlopende funderingen zat ongeveer halweg de zuidmuur een opening van 25 x 37 cm die toegang gaf tot een min of meer ovale bakstenen cisterne die tegen deze muur aangebouwd was (fig. 8: 18).

De gedeeltelijk doorbroken originele oostmuur werd opnieuw toegemaakt (fig. 15: 8). Voor het opvulmetselwerk maakte men gebruik van gerecupereerde bakstenen van verschillende formaten (26 x ? x 4 cm; 18,5-19 x 9 x 4,5 cm). Door het toemaken van deze ruimte verloren ook de lichtgaten hun functie en werden ze toegemetseld (fig. 20). Bij het oostelijke lichtgat gebeurde dit volledig, terwijl het oostelijke maar voor de helft werd opgevuld. Ook het keldergat in de oorspronkelijke oostmuur dichtte men met bakstenen (formaat 23 x 11 x 4,5 cm) (fig. 15: 5). Op de bovenste 60 cm van het kalkzandsteenparament, net als op het bovendeel van

FIG. 26 Links de resten van een ingegraven ton of kuip en rechts daarvan een kuil.
On the left the remains of a barrel or tub, and to the right a pit.

¹² De eigenaar deelde mee dat er zich op de plaats van de oostelijke uitbreiding, aan de noordzijde van het gebouw, een trap bevonden had. De juiste positie hiervan kon echter niet meer gereconstrueerd worden.

FIG. 27 De oostelijke perceelsmuur werd gebouwd op een spaarboog uit baksteen.

The eastern boundary wall was built on a brick blind arch.

de gedichte lichtgaten en keldergat werd een pleisterlaag aangebracht met daarop nog sporen van een zwarte verflaag. Boven het opgegeven keldergat werd in de muur een deuropening ingebracht waarvan de dorpel in blauwe hardsteen nog aanwezig was. Deze deur dorpel zat op een laag kleine baksteentjes (formaat: ? x 7 x 3,5-4 cm) die rustte op de afgeschuinde kalkzandsteenlijst van het parament (fig. 15: 9). De deuropening naar de kelders in de traptoren verkleinde men door die voor ongeveer een derde van haar breedte met baksteen dicht te metsen (fig. 15: 10). Tegen de oorspronkelijke oostmuur zaten de resten van een klein, één steen hoog bewaard, bakstenen muurtje (formaat 23,5 x 11 x 5,5 cm) (fig. 8: 19). In de hoek tussen de fundering van de toegangstrap tot het gebouw en de oostmuur zaten de sterk vergane resten van een ingegraven ton of kuip met bodem (fig. 8: 20; fig. 26). Deze had een diameter van 0,65 tot 0,70 m en was ongeveer 25 cm hoog bewaard. De vulling bestond uit vrij los grijs zand met fijne mosselschelpschilfers. Langsheen dezelfde oostmuur werd iets noordelijker dan de ton of kuip een kuiltje aangesneden met een donkerbruine zandlemige vulling waarin verspreid baksteen- en houtskoolfragmenten voorkwamen als ook enkele dakpanfragmenten en wat 17de-eeuwse ceramiek (fig. 8: 21; fig. 26).

Binnenin het nieuwe gebouw werd tegen de zuidmuur een bakstenen waterput aangelegd (fig. 8: 22). Deze put had een diameter van ongeveer 1,60 tot 1,70 m en was naar boven toe conisch opgebouwd. Boven deze waterput liep een noord-zuid verlopende

bakstenen funderingsboog die aansloot op de zuidmuur. Tegen de westzijde van deze spaarboog was een koker aangebouwd die voor de aansluiting met de waterput zorgde.

Tussen de zuid- en de noordmuur van de oostelijke uitbreiding werden twee op spaarbogen gefundeerde bakstenen muren gebouwd (formaat: 16,5 x 7,5 x 4 cm) (fig. 8: 23-24). Het westelijk deel van de twee nieuw ontstane ruimten deelde men op door een oost-west verlopend muurtje, eveneens gebouwd op een funderingsboog en in verband gemetst met de noord-zuid verlopende muur (fig. 8: 25). Waarschijnlijk gelijktijdig met deze bouwfase of kort daarna, werd in de noordoosthoek van het nieuw ontstane westelijke deel van de uitbreiding een bakstenen beerputje aangelegd (fig. 8: 26; fig. 23). Deze beerput (formaat: 16-16,5 x 7,5 x 4 cm) was voorzien van een vloer in baksteen (formaat: 21 x 10,5 x 4 cm). Noord- en oostmuur vertoonden nog de aanzet van het oorspronkelijke gewelf. Het zuidelijk deel van deze nieuwe binnenmuur sloot aan op de bakstenen funderingsboog die boven de waterput gemetst zat. De fundering van de meest oostelijke muur, de nieuwe perceelsmuur, werd eveneens gerealiseerd op spaarbogen en loopt langs de huidige oostelijke perceelsgrens van het terrein (fig. 8: 24; fig. 27). De muur van het naburige huis is gedeeltelijk op de ostrand van deze spaarboogfundering opgetrokken. De breedte van de muur op spaarbogen bedraagt minimum 38 cm met een ongeveer 8 cm breed funderingsverstek. De basis van de aanzet van de spaarbogen bevond zich op 1,50 m onder het bestaande looppniveau (fig. 11: A).

In de meest noordelijke kelder in het gebouw werd de noordwand doorbroken om er een doorgang te maken (fig. 17). Wellicht werd deze toegang tot de kelder opnieuw gedicht op het ogenblik dat de 3,75 m brede westvleugel op het achtererf haaks tegen de noordmuur van het hof gebouwd werd. Tegen de oostelijke buitenmuur van dit gebouw zat een bakstenen cisterne met tongewelf aangebouwd (buitenwerks 1,50 bij 2,25 m en 1,70 m hoog; baksteenformaat: 18 x 5 x 9 cm) (fig. 8: 27). Deze cisterne, die vermoedelijk als beerput moet geïnterpreteerd worden, was aan de bovenzijde voorzien van een stortkoker (opening: 0,40 x 0,70 m). De binnenwanden en bodem waren afgewerkt met vierkante oxiderend gebakken tegels (14 x 14 x 2,5 cm). Op hetzelfde achtererf kwam ook een ronde bakstenen put aan het licht (buitendiameter 1,75 m; baksteenformaat: 18 x 8 x 4 cm) waarop een klein gootje, opgebouwd uit dezelfde soort bakstenen, uitgaf (fig. 8: 28). De put was nog ongeveer 80 cm hoog bewaard en de bodem was voorzien van een baksteenvloer.

4.5 De tuin

De aanleg van een put voor een septic tank liet toe om ook een beeld te krijgen van de terreinopbouw in de zone ten noorden van het Hof van Peene (fig. 7: D). Het westelijk deel van de sleuf was voor twee derden verstoord door recente ingrepen. In het niet verstoord deel werden eveneens de oude cultuurlagen aangetroffen (fig. 28: 2-3). Stratigrafisch werden deze gevolgd door twee bruine tot donkerbruine zandige pakketten met sterk humeus karakter die als tuinniveaus konden geïnterpreteerd worden (fig. 28: 4-5). Deze lagen werden doorsneden door een van zuid naar noord verlopende uitgraving die gevuld was met grof baksteenpuin en verspreide kalkmortelbrokjes (fig. 28: 6). Hierop verschenen opnieuw twee lichtbruine tot bruine zandig humeuze pakketten die onderling gescheiden werden door een aslens (fig. 28: 7-9). Ook deze lagen stemden overeen met oude

FIG. 28 Zuidprofiel van vak D met onderaan de oude cultuurlagen gevolgd door de verschillende tuinniveaus. Legende: zie tekst. *Southern section of trench D with at the base the old cultural layers followed by the successive garden levels. Key: see text.*

tuinlagen. Het jongste pakket bestond uit een heterogeen bruin zand met hierin verspitte brokjes moederbodem en vrij veel houtskool-, baksteen- en kalkstipjes (fig. 28: 10). Waarschijnlijk correspondeert deze laag met de fase waarin de tuinen opgegeven werden en men het terrein omvormde tot een binnenkoer omgeven door bedrijfsgebouwen.

5 De vondsten

5.1 Inleiding

De tijdens het archeologisch onderzoek aangetroffen vondsten zullen besproken worden per structuur. Het gaat om materiaal uit de cultuurlagen, de zuidelijke perceelsgreppel en de doorsnijdende kuil of heruitgraving in de zuidoosthoek, de vulling van de bakstenen kelder uit de eerste bewoningsfase en een kuil ten noorden van het Hof van Peene. Een kleine hoeveelheid residueel vroegmiddeleeuws schervenmateriaal uit deze sporen krijgt een aparte bespreking. Het materiaal uit de jongste pakketten op het terrein wordt buiten beschouwing gelaten omdat door de aan de gang zijnde werken de stratigrafische en structurele

relatie met gebouw- en bodemsporen in belangrijke mate verstoord was. Bovendien leverden de recentere lagen op het terrein tengevolge van de intensieve bouw- en verbouwingsactiviteiten uit de voorbije eeuwen een uitermate heterogeen vondstengeheel op dat qua datering loopt van de late middeleeuwen tot de 20ste eeuw. Enkel een laatmiddeleeuwse bronzen zegelstempel uit deze lagen krijgt een korte bespreking om zijn unieke karakter en om de uitzonderlijke mogelijkheid tot identificatie van zijn oorspronkelijke eigenaar.

5.2 De akkerlaag

In de akkerlaag zijn in totaal 82 scherven aangetroffen, waarvan 10 randfragmenten. Het merendeel is afkomstig uit de oudste fase (tabel 1). Het grijs aardewerk maakt de meerderheid van de vondsten uit. Daarnaast is nog een beperkte hoeveelheid rood aardewerk en steengoed aanwezig. Op de betekenis van de aanwezigheid van vijf scherven van vroegmiddeleeuws aardewerk wordt in een apart hoofdstuk ingegaan.

Het grijs aardewerk uit de oudste fase van de akkerlaag omvat 45 scherven (62,5%) in een vrij homogeen, overwegend fijn tot soms matig fijn zandverschaald hard baksel dat als kenmerkend voor de late middeleeuwen beschouwd kan worden. Het gaat duidelijk om aardewerk dat op de snelle pottenbakkersschijf vervaardigd is. Vier vormen zijn te herkennen: de kogelpot, de kan of kruik, de kom en de teil. Twee kogelpotranden zijn van een verschillend type. Eén heeft een licht ondersneden bandvormige rand (fig. 29: 1) terwijl het andere fragment een haaks naar buiten geplooide spitsvormige rand vertoont (fig. 29: 2). Beide hebben roetsporen op de buitenzijde van de rand. In de regio is dit laatste type vooral bekend uit laat-13de vroeg-14de-eeuwse contexten uit Londerzeel¹³ en Aalst¹⁴, maar deze randvorm duikt voor het eerst op in contexten uit de periode eind 12de-begin 13de eeuw¹⁵. De kan- en

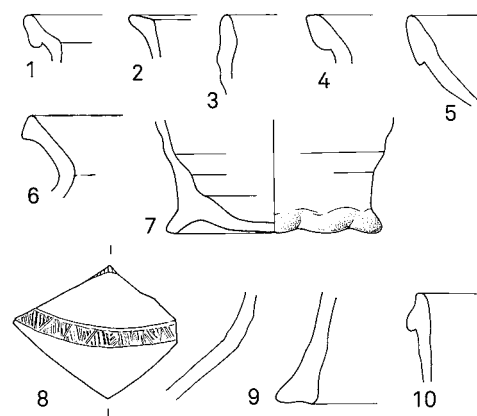

FIG. 29 Aardewerk uit de jongste (1-8) en oudste landbouwlagen (9-10): grijs aardewerk (1-5; 9-10); rood aardewerk (6); steengoed (7-8). Schaal 1:3.

Pottery from the earliest (1-8) and youngest cultural layers (9-10): greyware (1-5; 9-10); redware (6); stoneware (7-8). Scale 1:3.

¹³ Dewilde & Van der Plaetsen 1994, 45 fig. 3.4: 47-68.

¹⁴ De Groote & Moens 1995, fig. 23: 1-6.

¹⁵ De Groote *et al.* 2009, 148-150 en fig. 23: 22, fig. 25: 47.

TABEL 1

Aanwezigheid van aardewerksoorten in de oudste fase van de akkerlaag, in schervenaantallen en in minimum aantal exemplaren (MAE).
Occurrence of the different ceramic groups in the earliest cultural layer, based on sherds count (scherven) and minimum number of vessels (MAE).

	MAE <i>n</i>	scherven <i>n</i>	MAE %	scherven %
grijs	6	45	75,0	62,5
rood	1	14	12,5	19,4
steengoed	1	8	12,5	11,1
vroegmiddeleeuws		5	0,0	7,0
totaal	8	72	100,0	100,0

kruikvorm is vertegenwoordigd door twee randfragmenten, een bodem- en een oorfragment. Een klein randfragment is duidelijk afkomstig van een kantype met een eenvoudige afgeronde rand op een geribbelde hals (fig. 29: 3) dat algemeen uit de 14de eeuw dateert¹⁶. Ondanks het feit dat het fragment net op de ooraanzet bewaard is, is een verdikte, afgeronde rand op een convexe hals te herkennen, een type dat bekend is uit het midden-14de-eeuws pottenbakkersafval van de site Aalst-Oud-Hospitaal¹⁷. Een randfragment is afkomstig van een bolvormige komvorm met ingesnoerde hals (fig. 29: 4). Een teil met eenvoudige bandvormige rand is van een type dat vooral in de 14de eeuw voorkomt (fig. 29: 5)¹⁸.

Het rood aardewerk is met 14 scherven (19,4%) ook nog vrij goed vertegenwoordigd (tabel 1). De meeste scherven zijn in een fijn zandverschaald bruinrood baksel. Eén scherf bestaat uit een matig fijn verschaald zandig baksel met rode wanden en een grijze kern, een bakseltype dat nog bij het vroegrood ingedeeld wordt¹⁹. Het gaat om een kanbodemp op standvinnen, met restanten van een dunne, dekkende slijblaag aan de buitenzijde. Waarschijnlijk gaat het om een fragmentje van een kan in hoogversierd aardewerk. Dit gegeven, in combinatie met de technische kenmerken, wijst er op dat het om een fragment gaat dat nog in de 13de, ten laatste vroege 14de eeuw gedateerd moet worden²⁰. Bij het gewone rode aardewerk zijn twee vormsoorten zeker aanwezig: de kan en de grape. Twee wandfragmenten met eenvoudige slijblijversiering verwijzen naar de hoogversierde aardewerktraditie, zoals die in de 14de eeuw op vereenvoudigde wijze op kannen en kruiken toegepast werd²¹. Een klein randfragment van een grape heeft een verdikte, naar buiten afgeschuinde top op een strakke, schuin staande, lange hals, een type dat kenmerkend is voor de 14de eeuw (fig. 29: 6)²². Glazuurvlakken zijn aanwezig op rand en hals, evenals wat roetsporen aan de buitenzijde.

Ten slotte zijn in de oudste fase van de akkerlaag ook 8 fragmenten in steengoed aangetroffen, waarvan 1 uit Siegburg en 7 uit Langerwehe. Het steengoed uit Langerwehe is steeds bedekt met een bruinpaarse ijzerhoudende engobe, waaronder een kanbodemp met uitgeknepen standring (fig. 29: 7) en een schouderfragment met radstempel (fig. 29: 8). Dit type steengoed kan algemeen in de 14de eeuw gedateerd worden²³. Een kleine scherf in het typerende witgrijze Siegburgbaksel kan herkend worden als een halsfragment van een kleine slanke kan of een trechterbeker, types die zowel in de 14de als in de 15de eeuw voorkomen²⁴.

Uit de jongste fase van de akkerlaag werden maar tien aardewerkscherven aangetroffen, uitsluitend grijze ceramiek. Het gaat om aardewerk in dezelfde fijne baksel als in de oudste fase. Ook de weinige aanwezige morfologische elementen wijzen op gelijkaardige periodisering. Zowel een randfragment van een vuurklok als van een kruik is in de 13de of de 14de eeuw te plaatsen (fig. 29: 9-10).

Uit de beperkte hoeveelheid vondsten uit de akkerlaag blijkt dat van de oudste fase een meerderheid van het materiaal met duidelijke morfologische kenmerken uit het midden van de 14de eeuw dateert. Sommige fragmenten kunnen nog uit de 13de eeuw afkomstig zijn, maar geen enkele vondst is met zekerheid in deze periode te plaatsen. De weinige ceramiekfragmenten uit de jongste fase van de akkerlaag vertonen geen verschil en kunnen in dezelfde periode geplaatst worden.

5.3 De perceelsgreppel en de doorsnijdende kuil of heruitgraving

De greppel aan de zuidzijde van het Hof te Peene was maar gedeeltelijk bewaard en leverde maar een beperkte hoeveelheid vondsten op. In totaal werden 112 scherven gerecupereerd, waar-

¹⁶ De Grootte 2008, 173-174 en tabel 19, type L130. Voor de regio zie onder meer: De Grootte *et al.* 2010, fig. 11: 1-4 (Puurs, datering 14b); Troubleyn *et al.* 2007, o.a. CD-rom 2A grijs: inv.nrs. 212-329 (Mechelen, datering 14A); De Grootte & Moens 2010, fig. 6 (Aalst, 14de eeuw).

¹⁷ Ongepubliceerd materiaal. Zie ook De Grootte

2008, 418; Van Overvelt 2002, 59 type 4, fig. 168-188.

¹⁸ De Grootte 2008, 260-266; De Grootte *et al.* 2010 fig. 23-25.

¹⁹ De Grootte 2008, 107.

²⁰ Verhaeghe 1989; De Grootte 2008, 186-193.

²¹ De productie van dergelijke rode kannen met

eenvoudige slijblijversiering is bekend uit Aalst en Oudenaarde (De Grootte 2008, 183-185; De Grootte 1994, 383; Van Overvelt 2002, 68).

²² De Grootte 2008, 157-159, tabel 14, typereeks L122.

²³ Hurst *et al.* 1986, 186; Gaimster 1997, 186-187.

²⁴ Hähnel 1987, inv.nrs. 94-98 en 118-120.

TABEL 2

Aanwezigheid van aardewerksoorten in de greppel, in schervenaantallen en in minimum aantal exemplaren (MAE).

Occurrence of the different ceramic groups in the fill of the boundary ditch, based on sherd count (scherven) and minimum number of vessels (MAE).

	MAE <i>n</i>	scherven <i>n</i>	MAE %	scherven %
grijs	10	102	83,4	91,1
rood	1	5	8,3	4,4
hoogversierd		1	0,0	0,9
bijna steengoed	1	2	8,3	1,8
Maaslands		1	0,0	0,9
prehistorische techniek		1	0,0	0,9
totaal	12	112	100,0	100,0

onder 12 randfragmenten. Ze vertegenwoordigen zes verschillende aardewerkgroepen: grijs, rood en hoogversierd aardewerk van regionale herkomst, bijna steengoed en Maaslandse ceramiek als importgroepen en een residueel scherfje in prehistorische techniek (tabel 2).

Met meer dan 90% van de scherven vormt het grijze aardewerk ruimschoots de belangrijkste groep in deze context. Het schervenpercentage is wel wat buiten verhouding door de aanwezigheid van een volledige kom, bestaande uit 33 scherven. Net zoals bij de akkerlaagcontext kenmerkt het grijs aardewerk zich door een vrij homogeen, overwegend fijn tot soms matig fijn zandverschaald hard baksel. Zes vormsoorten zijn met zekerheid aanwezig: de kan of kruik, de kogelpot, de kookkan, de kom, de vuurklok en het deksel. Twee randfragmenten konden niet op vorm gedetermineerd worden. De kogelpot is met minstens drie exemplaren aanwezig. Eén randfragment is bijna identiek, ook al behoort het niet tot dezelfde pot (fig. 30: 1-2). Het gaat om een blokvormig randtype met ondersneden lip, dat zowel in de regio Oudenaarde²⁵ als in de regio Aalst²⁶ vooral in 13de-eeuwse contexten sterk aanwezig is, maar waarvan de vroegste voorbeelden al in de late 12de eeuw opduiken. Het derde fragment heeft een haaks uitstaande blokvormige randvorm, eveneens een voorname 13de-eeuwse type²⁷ (fig. 30: 3). Geen van de kogelpotfragmenten vertoont gebruikssporen zoals beroeting of slijtage.

De kan en kruik zijn door vijf fragmenten vertegenwoordigd, waaronder twee randen. Eén rand heeft een verdikte top met ondersneden doorn (fig. 30: 4). Het gaat om een 13de-eeuwse randvorm die vooral bij het Maaslandse aardewerk populair was²⁸ en

in Vlaanderen over het algemeen niet zo vaak voorkomt²⁹. Van het tweede fragment kan het randtype niet herkend worden door de aanwezigheid van het worstoor. Een vlakke gedraaide bodem is afkomstig van een kleine grijze kan (fig. 30: 5). Dit bodemtype komt bij het grijze aardewerk pas voor vanaf de 13de eeuw³⁰. Een laatste gesloten vorm in grijs aardewerk is de zogenaamde kookkan, een énorig grapetype. Het vertoont een haaks uitstaande blokvormige rand, verwant aan het gelijkaardige al besproken randtype van de kogelpot (fig. 30: 6). Kenmerkend is het rolronde oor dat op de rand is vastgehecht, maar dat niet de typerende samengeknepen knikvorm vertoont zoals bij de tweerige grape. Onderaan het oor is een sterke roetband aanwezig. De kookkan is een vormsoort die in de 13de eeuw opduikt en tot in de 14de eeuw voorkomt³¹.

Bij de open vormen valt de aanwezigheid op van een volledige kom. Het gaat om een groot, halfbolvormig type met een licht uitstaande rand met een eenvoudige afgeronde top en een verdikking aan de binnenzijde (fig. 30: 7; fig. 31). Met een diameter van 392 mm en een hoogte van 196 mm gaat het om een zeer groot exemplaar met een volume van ongeveer 11 liter. Een dergelijk groot komtype met een gelijkaardige randvorm is bekend uit een 13de-eeuwse context van de landelijke site van Ename-Huis Beernaert³². Een randscherf van een wijde open vorm kan op basis van de gebruikssporen als fragment van een vuurklok geïdentificeerd worden (fig. 30: 8). De blokvormige rand vertoont sterke slijpsporen bovenaan de top en aan de binnenzijde is het oppervlak bedekt met een lichte roetlaag. Een eveneens met intern roet bedekt wandfragment van een andere vuurklok vertoont vinvormige versieringen op de knik naar de koepel. De vuurklok duikt

²⁵ De Groote 2008, 205 en tabel 30: typereeks L40.

²⁶ De Groote *et al.* 2009, fig. 28: 16-18.

²⁷ Zie de opmerkingen over het haaks uitstaande randtype uit de akkerlaag (*cf. supra*). De Groote *et al.* 2009, 148-150.

²⁸ Zie bv. Borremans & Warginaire 1966, fig. 10: 10-13.

²⁹ Uit de regio Oudenaarde zijn enkele laat-12de- tot 13de-eeuwse voorbeelden bekend (De Groote 2008, type L64A). Meerdere exemplaren zijn aangetroffen in een laat-13de/vroeg-14de-eeuwse context uit het kasteel van Londerzeel (Dewilde & Van der Plaetsen 1994, fig. 3-5: 14-15, 19, 26, 29, 47).

³⁰ De Groote 2008, 133, zie onder meer pl. 42: 7-12 en pl. 46: 23-27; Dewilde & Van der Plaetsen 1994, fig. 3-2: 5, 8-13.

³¹ De Groote 2008, 237-240. Voorbeelden uit de regio zijn aangetroffen in Londerzeel (Dewilde & Van der Plaetsen 1994, fig. 3-4: 21-34).

³² De Groote 2008, 227 en tabel 42: type L102.

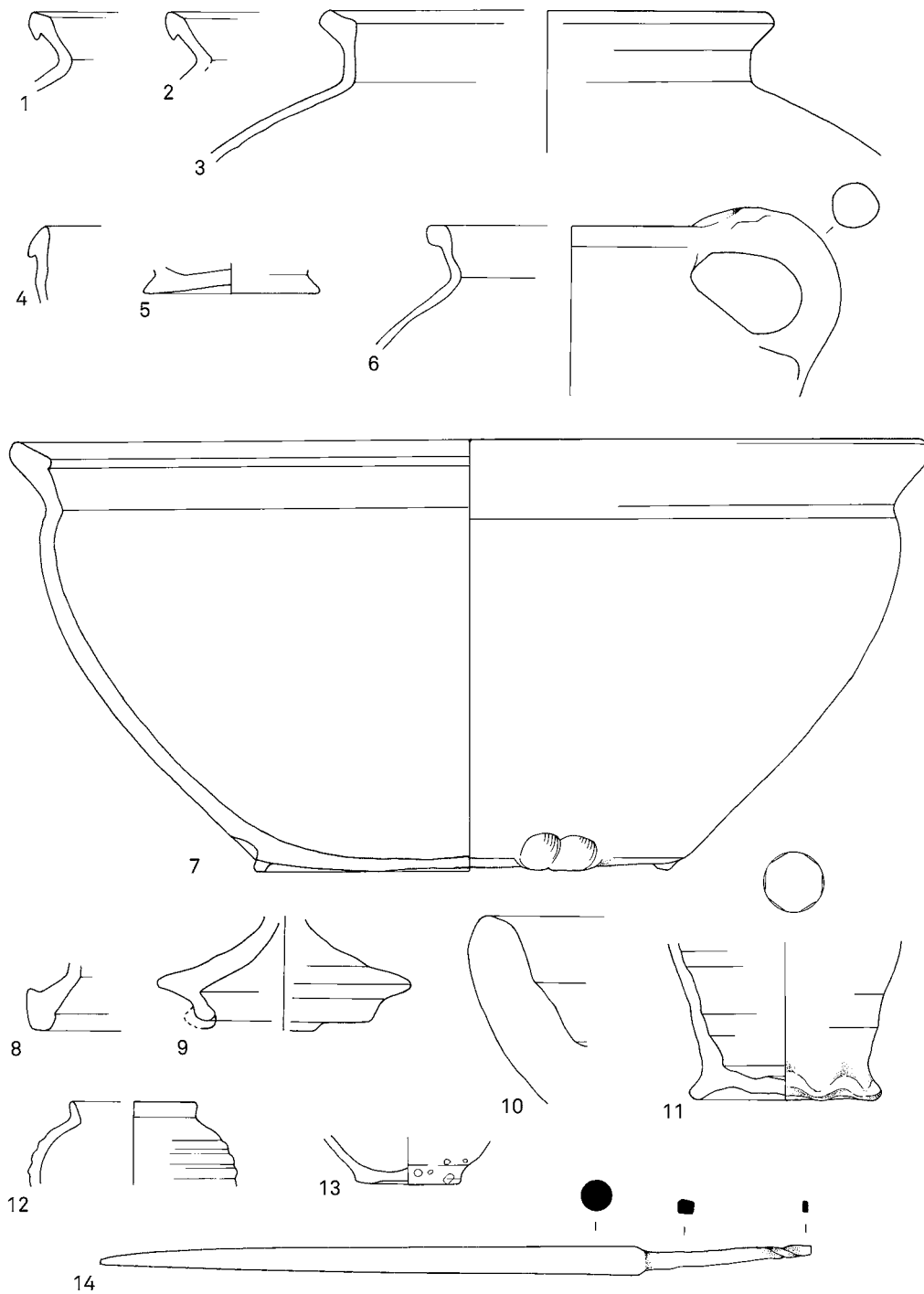

FIG. 30 Vondsten uit de perceelsgreppel: grijs aardewerk (1-9); rood aardewerk (10); steengoed (11-12); Maaslands aardewerk (13); wetstaal (14). Schaal 1:3.

Finds from the boundary ditch: greyware (1-9); redware (10); stoneware (11-12); Meuse valley ware (13); whetting steel (14). Scale 1:3.

FIG. 31 Kom uit de perceelsgreppel.
Bowl found in the boundary ditch.

als vormsoort voor het eerst op in de loop van de 12de eeuw en is vooral in de 13de en de 14de eeuw in gebruik. Dit blokvormige randtype is in de regio Oudenaarde vooral gekend uit 13de-eeuwse contexten, maar komt ook in de 14de eeuw voor³³.

Een bijzonder voorwerp is een half bewaard deksel in grijs aardewerk (fig. 30: 9). Het betreft een klein conisch type met een centrale knop, die bij dit exemplaar ontbreekt, met een diameter van ongeveer 76 mm. Merkwaardig is de onregelmatig gevormde rand. Dit dekseltype komt in de 10de eeuw al voor in witbakkend, geglaazuurd Maaslands aardewerk. Het werd onder meer aangetroffen in Oost-Souburg en Antwerpen, en in een productiecentrum zoals Hoei³⁴. Jongere voorbeelden zijn bekend uit Mechelen en Tongeren, waar telkens een intact exemplaar aangetroffen is tussen pottenbakkersafval uit de 14de (Mechelen)³⁵ en de late 13de of vroege 14de eeuw (Tongeren)³⁶. Interessant aan beide exemplaren is de vormgeving van de rand, waarin twee uitstulpingen voorzien zijn voor het klemmen van het deksel, wat waarschijnlijk ook de verklaring is voor de onregelmatig gevormde rand van het exemplaar uit Baasrode. Gezien de diameter van dit dekseltype diende het om kannen of kruiken af te sluiten.

Het rood aardewerk is maar met een zestal scherven vertegenwoordigd, waarvan er één waarschijnlijk tot het hoogversierd behoort. Twee van deze scherven zijn nog in een matig fijn verschaald vroegrood baksel. Het enige randfragment is afkomstig van een ongeglazuurd groot bakvormig recipiënt (fig. 30: 10). Het gaat om een handgevormde en bijgesneden ronde ondiepe bak met een diameter van ongeveer 50 cm en een opvallende wanddikte van 23 tot 30 mm.

Het scherfje in hoogversierd aardewerk is een fragment van een gesloten vorm, met extern een dekkende sliplaag in de vorm van een verschaalde kleilaag, waarop maar een geel loodglazuurstipje te zien is, en intern een min of meer dekkend roodbruin glazuur.

Het steengoed is vertegenwoordigd door twee fragmenten van bijna steengoed met paarse engobe, waarschijnlijk afkomstig uit Langerwehe. Het gaat enerzijds om een volledige bodem van een slank kantype op een uitgeknepen standring (fig. 30: 11). Het tweede fragment betreft een gesloten bolvormig bekertype (fig. 30: 12). Deze bekervorm is bekend uit de productie van zowel Langerwehe³⁷ als Nederlands Zuid-Limburg³⁸. Het bijna steengoed werd geproduceerd in de periode van het laatste kwart van de 13de en het eerste kwart van de 14de eeuw³⁹.

Ten slotte is er nog een bodem aangetroffen van een kleine kanvasvorm in Maaslands witbakkend aardewerk (fig. 30: 13). Op de buitenzijde van de wanden zijn spatten van groenkleurig glazuur aanwezig. Kleine kantypes op een dergelijke vlakke bodem komen vooral voor in de 13de eeuw⁴⁰.

Het aardewerkensemble uit de greppel ten zuiden van het Hof van Peene is vrij homogeen. Het meeste dateerbare materiaal is vrijwel volledig in de 13de eeuw te situeren. De aanwezigheid van twee stuks bijna steengoed tonen aan dat de laatste depositie(s) waarschijnlijk in de periode laatste kwart 13de - eerste kwart 14de eeuw te dateren is (zijn).

Uit de vulling van de greppel werd naast ceramiek ook een metalen voorwerp gevonden (fig. 30: 14)⁴¹. Het gaat om een lange op een punt toelopende staaf (236 mm) met ronde doorsnede die voorzien is van een angelgedeelte (72 mm). De angel heeft een vierkante doorsnede en is voorzien van een getorst uiteinde, hoogstwaarschijnlijk om de vastzetting in een heft te vergemakkelijken. Het spits uitlopend gedeelte vertoont een zeer glad oppervlak met een zekere zilverkleurige glans. Mogelijk betreft het hier een wetstaal voor messen.

In de vulling van de kuil of de mogelijke heruitgraving van de perceelsgreppel in de zuidoosthoek van het terrein aan de huidige

33 De Groote 2008, 280-282 en tabel 64: L94B.

34 Verhaeghe 1995, 158-159.

35 De Poorter 2001, 19, fig. 22.

36 De Boe 1981, fig. 37: 22.

37 Hurst *et al.* 1986, fig. 92: 289.

38 Bruijn 1960, 176-188.

39 Roehmer 2001, 498-499.

40 Borremans & Warginaire 1966, fig. 13: 23, 27, fig. 19: 3 (*période IIIa*).

41 Inv. nr. 08/BA.HP/4.

straatzijde werden maar 17 scherven geborgen. Veertien scherven zijn in grijs aardewerk, waaronder één klein randfragment. Het gaat om een naar buiten verdikte rand met afgeplatte top en spitse lip, op een rechtopstaande hals die onderaan afgelijnd is door een brede groef. Het is afkomstig van een kogelvormige kookpot of voorraadpot⁴². Twee wandfragmenten in grijs aardewerk kunnen herkend worden als zijnde van kruiken. Daarnaast zijn nog drie scherven in steengoed aangetroffen. Een wandfragment met paarsbruine engobe is als bijna steengoed te herkennen. Een fragment met paarse ijzerengobe is afkomstig van een kan of kruik uit Langerwehe met weinig geprofileerde bandvormige rand zonder uitgesproken doorn, dat in de 14de eeuw te dateren valt. Een kleine wandscherf vertoont glanzend zoutglazuur op een grijs oppervlak, wat zeker niet ouder kan zijn dan de 14de eeuw. Alles samen genomen lijkt deze context ceramiek te bevatten die te dateren valt tussen de late 13de en het midden van de 14de eeuw.

Naast de ceramiek werden in deze structuur ook twee samengeklitte muntjes gevonden. Het betreft twee identieke dubbele tournois van de Franse koning Philips IV le Bel (1285-1314)⁴³.

5.4 Kuil ten noorden van het Hof van Peene

Uit de kuilvulling zijn in totaal 196 scherven gerecupereerd (tabel 3), waaronder 17 randfragmenten. Met 77% vormt ook in deze context het grijze aardewerk de voornaamste ceramieksoort. Daarnaast komen maar twee andere soorten voor: het rode aardewerk (20%) en het steengoed (2,6%).

Het grijze aardewerk bestaat uitsluitend uit homogene baksels met een fijne zandverschraling. Met de kan/kruik, grape, voorraadpot, kom, teil en vuurklok zijn er zeker zes vormsoorten aanwezig, terwijl de aanwezigheid van een grijze kookkan en een tuitpot twijfelachtig is.

De groep van kannen en kruiken is vertegenwoordigd door twee randen en twee bodems. Het gaat enerzijds om een brede bandvormige rand met doorn, die typisch is voor de 14de eeuw⁴⁴ en anderzijds om een kort eerder licht blokvormig randtype (fig. 32: 1-2). Dit laatste type is niet zo courant, maar is waarschijnlijk verwant met het korte bandvormige type, dat bekend is van laat-13de- en 14de-eeuwse kanvormen uit Aalst⁴⁵. Twee bodemfragmenten zijn afkomstig van vrij grote kruikvormen op standvinnen (fig. 32: 3).

Twee rand- en twee bodemfragmenten zijn afkomstig van kookgerei. Een strakke rechtopstaande rand is van een tweeorige grapevorm terwijl een licht uitstaande rand met verdikte en licht onderstaande top misschien afkomstig is van een zogenaamde kookkan, een éénorige grapevorm (fig. 32: 4). Dat deze vorm alvast in grijs aardewerk voorkomt, wordt aangetoond door de aanwezigheid van twee sterk beroete bodems. Het gaat om een relatief kleine bolvorm op een bodem met drie losstaande meerledige standvinnen (fig. 32: 5). De bolvormige kookkan op een bodem met drie standvinnen is een bekend type uit de 14de eeuw⁴⁶. Een vrij smalle manchetvormige rand met een relatief kleine randidiameter is mogelijk afkomstig van een tuitpot (fig. 32: 6). Dit randtype komt in de regio Oudenaarde voornamelijk voor in contexten uit de 12de tot de 13de eeuw⁴⁷.

Bij de open vormen zijn van de kom een archeologisch volledig exemplaar en een groot fragment van een tweede exemplaar in de context aanwezig (fig. 32: 7-8). Het gaat om vrij kleine, bolvormige types met een ingesnoerde hals op een bodem met drie meerledige standvinnen. Het meest volledige exemplaar heeft een blokvormige rand en vertoont zowel intern als extern zeer sterke verwerking bestaande uit een aaneenschakeling van kleine putjes, veroorzaakt door vocht en vrieskou⁴⁸. Het andere exemplaar vertoont een sterk verdikte en bovenaan licht gegroefde, afgeplatte randvorm. Beide randtypes komen voor in een

TABEL 3

Aanwezigheid van aardewerksoorten in de kuil ten noorden van het Hof van Peene, in schervenaantallen en in minimum aantal exemplaren (MAE).

Occurrence of the different ceramic groups in the pit situated north of the Hof van Peene, based on sherd count (scherven) and minimum number of vessels (MAE).

	MAE n	scherven n	MAE %	scherven %
grijs	13	151	76,5	77,0
rood	3	40	17,6	20,4
steengoed	1	5	5,9	2,6
totaal	17	196	100,0	100,0

⁴² Cf. De Grootte & Moens 1995, fig. 23: 1, 9-11 (Aalst, eind 13de-begin 14de eeuw).

⁴³ Inv. nr. 08/BA.HP/3. Determinatie Frans De Buyser (VIOE); Biljoen, Vz: Een kort gevoet kruis met in een kwartier een lelie - Omschrift: (+PhI-LIPPVS REX), KZ: Het fronton van het Tours

kasteel met kruis tussen twee lelies - Omschrift: (+MOnDVPLEX REGAL). Ciani 1926, 218.

⁴⁴ De Grootte 2008, 173-175 en tabel 19: types L131C en L132A (regio Oudenaarde); De Grootte *et al.* 2010, fig. 13-15 (Puurs).

⁴⁵ De Grootte & Moens 1995, fig. 22: 1; De Grootte *et al.* 2009, fig. 32: 5.

⁴⁶ De Grootte 2008, 239, fig. 185: 3.

⁴⁷ De Grootte 2008, 269-270, zie bv. deel II, plaat 53: 10-13.

⁴⁸ Zie ook bv. De Grootte *et al.* 2010, 117.

14de-eeuwse afvalcontext in Puurs-Pullaar⁴⁹. De teil is maar vertegenwoordigd door één randfragment met een opvallend smalle bandvorm (fig. 32: 9).

Minstens tien scherven zijn afkomstig van vuurklokken, waarvan minstens twee exemplaren aanwezig zijn. De meeste fragmenten komen van een dekselvormig vuurkloktype met een korte opstaande wand en een lage koepel, versierd met *Kerbschnitt* op de koepel en duimindrukken op de overgang tussen koepel

en wand (fig. 32: 10-13). De langgerekte, uitgespleete rand is een type dat vanaf de late 13de eeuw lijkt te verschijnen⁵⁰, maar dat vooral kenmerkend is voor de 14de eeuw⁵¹. Een klein, sterk be-roet fragment is van een meer blokvormig type, dat zowel in de 13de als in de 14de eeuw voorkomt⁵².

Het rode aardewerk is met 20% van de scherven redelijk goed aanwezig. Het gaat steeds om fijnverschaalde, bruinrode bak-sels. De meeste scherven vertonen intern of extern glazuur.

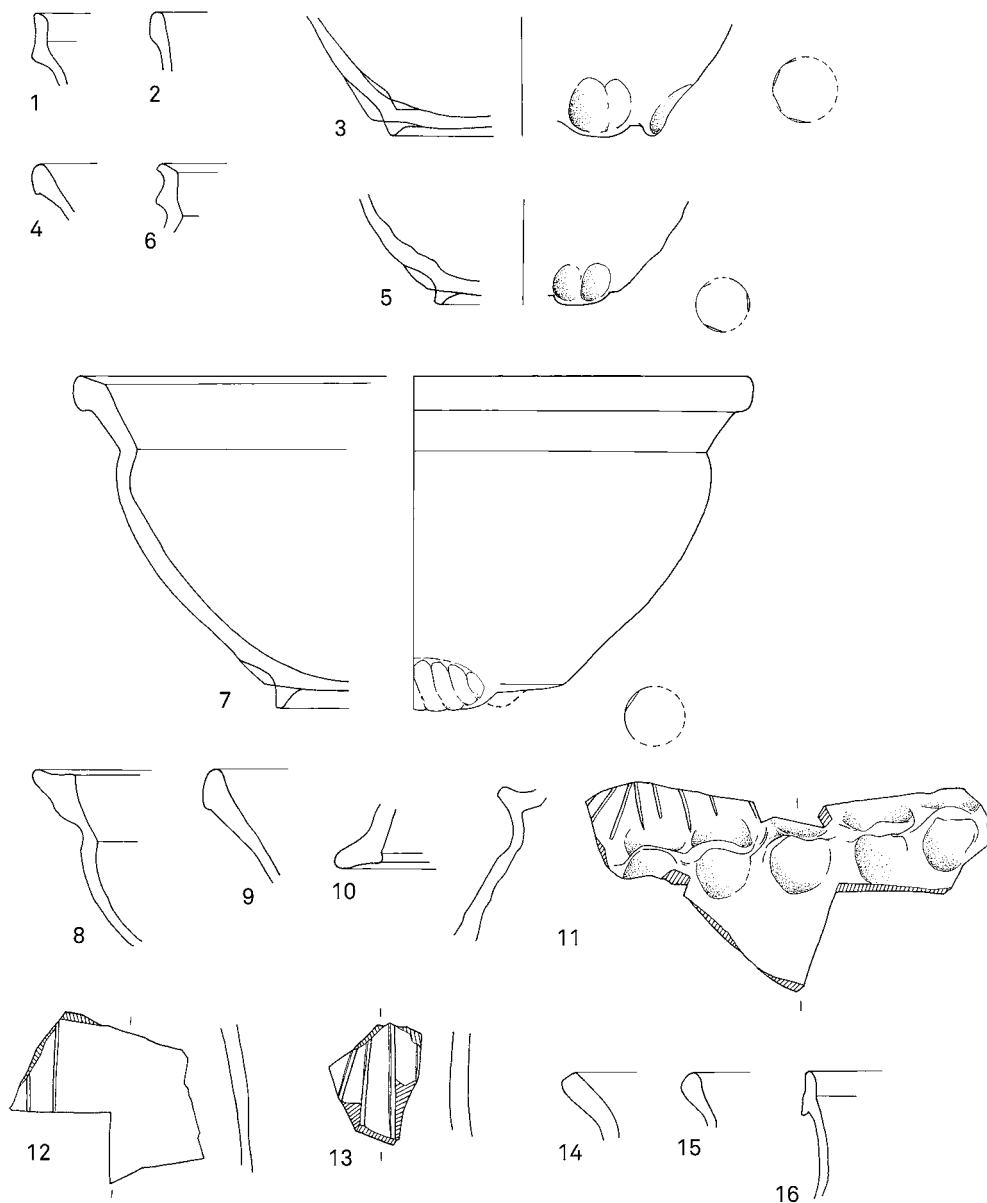

FIG. 32 Ceramiek uit de kuil ten noorden van het Hof van Peene: grijs aardewerk (1-13); rood aardewerk (14-15); steengoed (16). Schaal 1:3. Pottery from the pit north of the Hof van Peene: greyware (1-13); redware (14-15); stoneware (16). Scale 1:3.

49 De Grootte *et al.* 2010, fig. 21: 11-12.

50 De Grootte & Moens 1995, fig. 24: 3.

51 De Grootte 2008, 280-284 en tabel 64: L94B-L94C.

52 De Grootte 2008, tabel 64: L94A.

De enige vormen die herkend kunnen worden zijn één- en tweeorige grappen. Een licht uitstaande strakke hals met afgeplatte top, waarop de aanzet van een oor zichtbaar is, is afkomstig van een tweeorige grape (fig. 32: 14). Een wat kortere strakke rand met aanzet van een oor net onder de rand komt waarschijnlijk van een éénorige kookkan. Een sterk beroete, licht verdikte rand met lichte dekselgeul is zeker van een kookkan (fig. 32: 15). Het is een type in rood aardewerk dat voorkomt in een 14de-eeuws afvalcontext uit de abdij van Ename⁵³. Naast deze drie randscherven bevat de context nog een achttal oor- en bodemfragmenten met pootjes van een grapevorm. Andere vormsoorten konden in het rood aardewerk niet herkend worden.

Ten slotte is er nog een vijftal scherven in steengoed met bruinpaarse of paarse ijzerengobe, waaronder een randfragment. Het gaat om een bandvormige rand met uitgesproken doorn, behorende tot een 14de-eeuws kantype in Langerwehe-steengoed⁵⁴ (fig. 32: 16).

Samenvattend blijkt dat deze context bijna uitsluitend aardewerk bevat dat in de 14de eeuw thuishoort. Sommige types komen al voor vanaf de 13de eeuw, maar andere elementen, zoals de grapevormen en het volwaardig steengoed uit Langerwehe, zijn zeker niet ouder dan de 14de eeuw. Ook de samenstelling van de context, uitsluitend bestaande uit 75% grijs, 20% rood en 5% steengoed en de aanwezige baksels binnen deze aardewerksoorten, stemmen hier perfect mee overeen. Oudere elementen, zoals kogelpotten, ontbreken dan weer volledig. Enkel de manchetrand van een tuitpot is het enige fragment dat ontegensprekelijk ouder is en kan gezien het geheel van de context als residueel beschouwd worden.

5.5 De kelder uit de eerste bewoningsfase

Het vullingspakket van verbrand materiaal bevatte ook 241 scherven aardewerk. De ceramiek is grotendeels sterk door het vuur aangetast, getuige hiervan de verkleuringen en vervormingen

die op de meeste fragmenten zichtbaar zijn. De samenstelling van het ensemble is vergelijkbaar met dat uit de kuil ten noorden van het hof, met de aanwezigheid van drie aardewerksoorten: grijs (81,7%), rood (11,2%) en steengoed (7,1%) (tabel 4). Door de sterke verbranding is het moeilijk een goede beschrijving te geven van de techniek van het lokale rode en grijze aardewerk, maar het lijkt uitsluitend te gaan om harde baksels met een fijne zandverschraling.

Het grijze aardewerk vormt ook hier veruit de belangrijkste soort. Er zijn maar vijf vormen aanwezig: kan/kruik, beker, kom, teil en voorraadpot. De kan is vertegenwoordigd door drie randfragmenten met een eenvoudige, afgeronde top op een licht convexe, geribbelde hals (fig. 33: 1-2). Dergelijke randtypes zijn kenmerkend voor de 14de eeuw, maar zijn ook later nog in gebruik⁵⁵. Een verdikte, afgeronde rand op een convexe hals (fig. 33: 3), eveneens aangetroffen in de akkerlaag (cf. *supra*), is van een kruiktype dat bekend is uit midden-14de-eeuws pottenbakkersafval in Aalst⁵⁶. Daarnaast zijn er nog twee niet op type determineerbare randen door de aanwezigheid van de ooraanhechting (fig. 33: 4). Tevens is er nog een negental wand- en oorfragmenten die van een kan of kruikvorm afkomstig zijn. Opvallend is een hals-oorfragment van een zeer kleine kanvorm, zoals die ook bekend is uit een 14de-eeuwse context uit Puurs⁵⁷. Ook bij het tafelgerei hoort een fragment met bodem op gedraaide voet, afkomstig van een eierdopvormige beker (fig. 33: 5). Enkel de rand ontbreekt. Dit bekertype komt in Vlaanderen meer sporadisch voor in contexten uit de 14de eeuw⁵⁸.

Naast de kan en kruik is ook de kom met vijf randen sterk aanwezig. Het gaat steeds om fragmenten van het halfbolvormige type met ingesnoerde hals, een bodem op drie meerledige standvinnen en een verdikte, bovenaan afgeplatte en lichtgegroeefde rand (fig. 33: 6-7)⁵⁹. Met 7 exemplaren van de typische weinig geprofileerde bandvormige rand vormen de teilen de grootste groep uit deze context (fig. 33: 8-11). Dit randtype is kenmerkend voor de 14de eeuw⁶⁰.

TABEL 4

Samenstelling van het aardewerkensemble uit de keldervulling, in schervenaantallen en in minimum aantal exemplaren (MAE). Occurrence of the different ceramic groups in the the cellar fills, based on sherd count (scherven) and minimum number of vessels (MAE).

	MAE n	scherven n	MAE %	scherven %
grijs	20	197	76,9	81,7
rood	5	27	19,2	11,2
steengoed	1	17	3,9	7,1
totaal	26	241	100,0	100,0

⁵³ De Groote 2008, tabel 47: L123A.

⁵⁴ Hurst *et al.* 1986, 186.

⁵⁵ De Groote 2008, 172, tabel 19: L130A; De Groote *et al.* 2010, fig. 11: 1-4 (midden 14de eeuw); De Maeyer 2004, fig. 1-2, 4-5 (14de eeuw).

⁵⁶ Ongepubliceerd materiaal. Zie ook De Groote 2008, 418; Van Overvelt 2002, 59 type 4, fig. 168-188.

⁵⁷ De Groote *et al.* 2010, fig. 11: 5.

⁵⁸ Zie bv. De Maeyer 2004, 136-137, fig. 9 (Mechelen); De Groote 2008, 146-148, deel II pl. 35: 6-7, pl. 132: 41 (regio Oudenaarde); Borremans & Vandenberghe 1978, fig. 6 (Sint-Kwintens-Lennik).

⁵⁹ Zie de komranden uit de kuil ten noorden van het hof (cf. *supra*); De Groote *et al.* 2010, fig. 21: 6, 12 (14de eeuw).

⁶⁰ De Groote 2008, 261-266 en tabel 57: L156B en L157A. In Puurs-Pullaar zijn ongeveer 75 exemplaren van dit type aangetroffen in een context uit het midden van de 14de eeuw (De Groote *et al.* 2010, fig. 22-25).

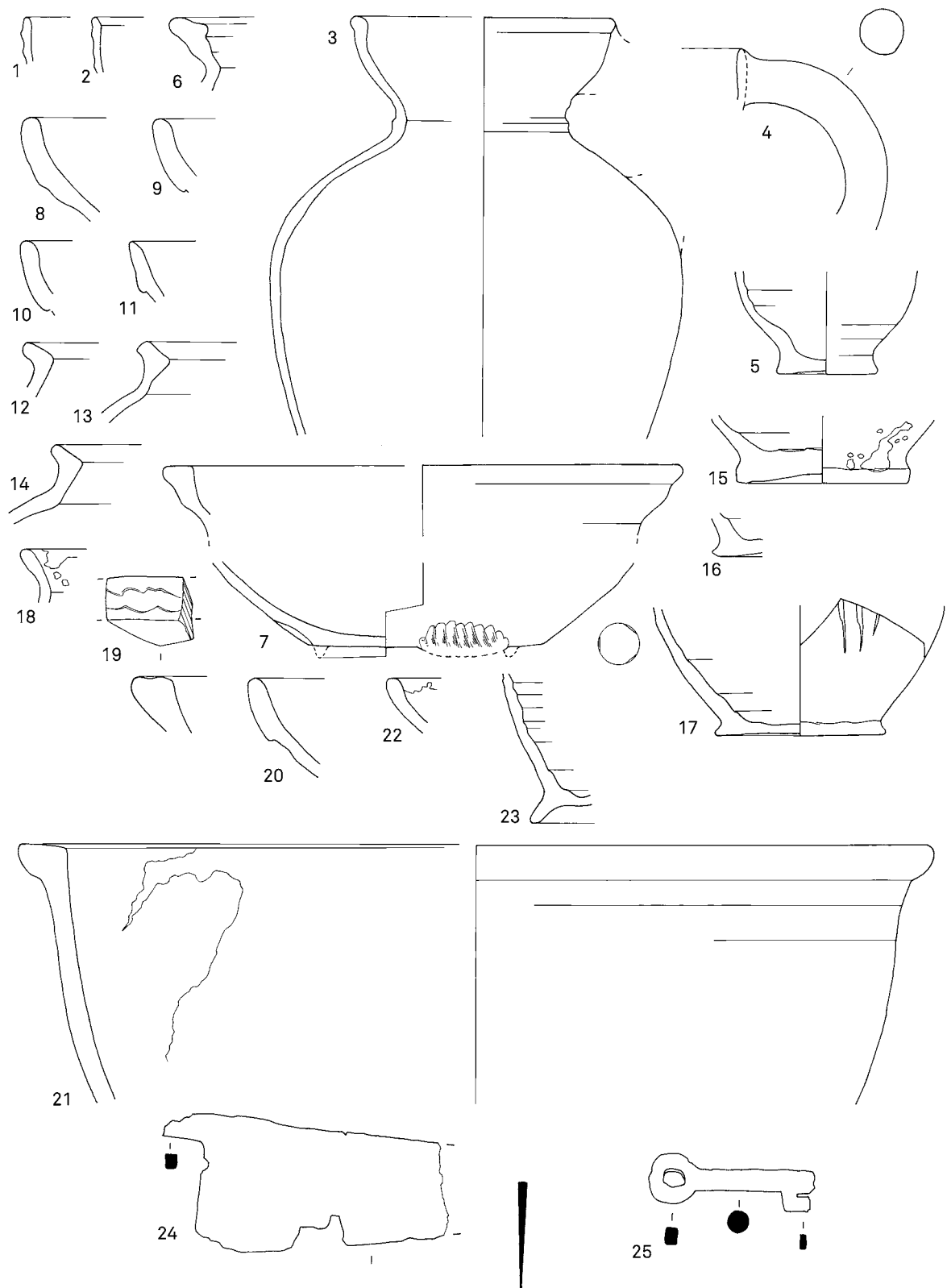

FIG. 33 Vondsten uit de vullingspakketten van de kelder: grijs aardewerk (1-14); rood aardewerk (15-22); steengoed (23); metaalvondsten (24-25). Schaal 1:3.

Finds from the cellar fill: greyware (1-40); redware (15-22); stoneware (23); metal finds (24-25). Scale 1:3.

De laatste vorm in grijs aardewerk is de voorraadpot, waarvan fragmenten van minstens drie exemplaren zijn aangetroffen. Het gaat steeds om hetzelfde type met korte, wat naar binnen staande hals en een haaks uitgelopen rand met afgeronde of afgeplatte top (fig. 33: 12-14). Ook dit voorraadpottype was zeer talrijk aanwezig in de afvalcontext uit het midden van de 14de eeuw in Puurs Pullaar⁶¹.

Onder de 27 scherven in rood aardewerk bevinden zich maar vijf randfragmenten. In combinatie met andere morfologische elementen blijken in totaal minstens zes vormen aanwezig te zijn: kan, grape, vetvanger, teil, mortier en olielamp. Drie fragmenten van vlakke gedraaide bodems (fig. 33: 15-17) en twee oorfragmenten zijn van kanvormen afkomstig. Eén exemplaar vertoont op de onderzijde van de buik de aanzet van drie eenvoudige verticale lijnen in wit slib (fig. 33: 17). Het gaat om een 14de-eeuwse kanvorm met sliblijversiering in de traditie van het hoogversierd aardewerk, zoals onder meer bekend uit pottenbakkersafval in Oudenaarde en Aalst⁶².

Van de grape is enkel een eenvoudige uitstaande rand met afgeronde top aangetroffen (fig. 33: 18). Het gaat om een fragment van een kleine tweeorige grape of van een éénorige kookkan. Een andere vorm uit de keuken is de vetvanger, waarvan een klein randfragment versierd is met nagelindrukken (fig. 33: 19). Een bandvormig randfragment met dekkend glazuur aan de binnenzijde is afkomstig van een teil (fig. 33: 20). Bijzonder is een groot fragment van een diepe open vorm die intern dekkend geglazuurd is, mogelijk een mortier (fig. 33: 21). Het mortier in dikwandig aardewerk komt wel nog voor, maar heeft meestal een iets grotere wanddikte dan dit exemplaar⁶³. Ten slotte is er nog een randfragment met intern glazuur van een klein recipiënt, waarschijnlijk de schotel van een olielamp (fig. 33: 22).

Het steengoed is bijna uitsluitend uit Langerwehe afkomstig, met uitzondering van één fragmentje in een fijn grijswit Siegburgbaksel. Vijf scherven hebben een paarse ijzerengobe en een tental een beige tot bruine deklaag. Onder de steengoedscherven bevonden zich geen randfragmenten. Eén bodem met bruine engobe is afkomstig van een slanke kan op uitgeknepen standring (fig. 33: 23).

Alle gegevens samengenomen blijken de aardewerkvondsten uit de keldervulling een homogeen ensemble te vormen dat in het midden of de tweede helft van de 14de eeuw te dateren valt. Er lijkt zich geen ouder of jonger materiaal tussen te bevinden. Aangezien het overgrote deel van de ceramiek ook zeer duidelijke sporen van verbranding draagt, zal ze ook tot dezelfde gebeurtenis behoren en zal het gaan om een deel van het huisraad dat bij een brand in vlammen opgegaan is.

Naast het aardewerk kwamen uit de keldervullingspakketten ook nog een ijzeren sleutel⁶⁴, een mes⁶⁵ en een zilveren munt⁶⁶. De sleutel is een 82 mm lang exemplaar met holle steel (fig. 33: 25). De baard heeft een eenvoudige L-vorm en de sleutelgreep is rond met rechthoekige doorsnede. Dit sleuteltype stemt overeen met het type 3 uit Winchester en komt er voor in contexten van de 9de tot de 14de eeuw⁶⁷. Een vergelijkbaar exemplaar uit Amsterdam werd aangetroffen in een context uit de eerste helft van de 14de eeuw⁶⁸. Tussen de brokken verbrande leem zat ook een fragment van een groot hakmes (fig. 33: 24). De aanzet van de angel heeft een rechthoekige doorsnede, het lemmet is ter hoogte van de angelaanzet 65 mm hoog en versmalt naar het ontbrekende mesuiteinde. Een laat-14de-eeuws exemplaar uit Londen, weliswaar met een licht afwijkende vormgeving, heeft een vergelijkbare hoogte van het lemmet⁶⁹.

In een van de onderste opvullingspakketten van de met verbrande leembrokken gevulde bakstenen kelder kwam een zilveren munt van Lodewijk van Male (1346-1384) aan het licht. Het gaat om een groot compagnon die geslagen werd in Brugge of Gent tussen 1346 en 1364⁷⁰.

5.6 De vroegmiddeleeuwse vondsten

In de akkerlaag en in andere jongere sporen verspreid over het terrein werden in totaal negen residuele scherven aangetroffen. De oudste vondsten zijn twee scherven in zogenaamde prehistorische techniek, die waarschijnlijk uit de metaaltijden of uit de Romeinse periode dateren. De overige zeven scherven zijn zeker vroegmiddeleeuws van oorsprong. Het gaat hierbij uitsluitend om geïmporteerd aardewerk.

Op basis van het baksel zijn zes scherven uit het Rijnland of het Eifelgebied te herkennen. Drie scherven in een klinkend hard baksel met een lichtgrijze tot grijze kern en een oranjegeel oppervlak zijn vervaardigd op de draaischijf. De verschraling is matig grof en bestaat uit kwartskorrels en gesteente-elementen van vulkanische oorsprong. Een randfragment met dekselgeul van een gesloten potvorm heeft een hard lichtgrijs baksel met een oranjebeige oppervlak (fig. 34: 1; fig. 35). Een tweede randfragment bestaat uit een klinkend hard donkergrijs baksel met

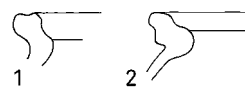

FIG. 34 Vroegmiddeleeuws aardewerk. Schaal 1:3.
Early medieval ceramics. Scale 1:3.

61 De Groote *et al.* 2010, fig. 18-19.

62 De Groote 1994, 383 en fig. 40-41, fig. 42: 3a-c; De Groote 2008, 183-185, 416, fig. 290.

63 De Groote *et al.* 2010, fig. 31: 7-9; De Clercq *et al.* 2007, fig. 12: 108.

64 Inv. nr. 08/BA.HP/26.

65 inv. nr. 08/BA.HP/72.

66 Inv. nr. 08/BA.HP/2.

67 Biddle 1990, 1007, 1025-1028: Fig. 326.

68 Baart *et al.* 1977, 370-371, afb. 699.

69 Cowgill *et al.* 1987, 91, nr. 111, zie ook 52, fig. 15; afbeelding uit de *Luttrell Psalter* van het gebruik van een hakmes bij het bereiden van voedsel.

70 Determinatie Frans De Buyser (VIOE); zilver - 3,12 g - 23 mm - 8 uur. Vz: een gevoet kruis snijdt het binnenste van het dubbel omschrift (buiten-

omschrift]BnDICTVS : SIT : nOmE : DnI : nRI : IhV : XPI / interpunctie: drie puntjes boven elkaar / binnenomschrift: LVD - OVI - C' x CO - MES), Kz: binnen een boord van elf peterselieblaadjes en bovenaan een klimmend leeuwteje; een klimmende leeuw naar links gewend met omschrift: + MO-nETA + FLAND. Vanhoudt 1996, G 2596.

FIG. 35 Vroegmiddeleeuws aardewerk aangetroffen in jongere sporen.
Early medieval ceramics found in younger features.

grijsbruine oppervlaktelaag, dat verschaald is met grove, kleurloze en witte kwarts- en gesteentefragmenten (fig. 34: 2; fig. 35). Het gaat om een potvorm met een bandvormige rand met uitgesproken dekselgeul, in de typologie van Mayen geklasseerd als *Form A 4* die voorkomt van de 5de tot de 7de eeuw⁷¹. Eén wandscherf heeft een fijnverschaald klinkend hard baksel met een roodbruine kern en een grijs oppervlak, zowel vergelijkbaar met het bakseltype *Ware ME* uit Mayen⁷² als met de sterk gelijkende hardgebakken variant van het aardewerk uit Walberberg (Vorgebirge, bij Badorf)⁷³.

Twee aaneenpassende wandscherven hebben een matig hard, wat krijtig aanvoelend geelbeige baksel met fijne tot zeer fijne zandverschraling dat als ceramiek uit Badorf herkend kan worden⁷⁴. Deze aardewerksoort werd geproduceerd in de 8ste en de 9de eeuw⁷⁵.

Naast deze scherven werden in totaal ook 10 fragmenten van dakpannen van het Romeinse type aangetroffen in drie contexten: de akkerlaag, de greppel en de kuil ten noorden van het Hof. Het betreft 9 *tegula*-fragmenten en 1 fragment van een *imbrex*. Aangezien er geen duidelijk herkenbaar Romeins schervenmateriaal is aangetroffen en op sites uit de vroege en volle middeleeuwen in Vlaanderen steevast dakpanfragmenten van het Romeinse type aangetroffen worden, kunnen ook deze vondsten als dusdanig geïnterpreteerd worden.

5.7 Een bronzen zegelstempel uit de nivelleringspakketten

Een opmerkelijke vondst in één van de nivelleringsniveaus die verband houdt met het laatmiddeleeuwse hof is een bronzen zegelstempel (fig. 36-37)⁷⁶. Het gaat om een 30 mm hoog exemplaar met gefacetteerd handvat (6 vlakken) en een rond stempelvlak (diameter 27 mm). Het handvat is bekroond met een ophangoog

met driepas omlijsting. In het metaal is op de scheiding tussen twee facetten een klein kruisje aangebracht om bij het gebruik van het zegel aan te duiden wat de bovenzijde was. Dit zegelstempel behoorde volgens het randschrift in gotische letters toe aan een zekere Heinderic van der Hert. De vier woorden van de naam worden onderling gescheiden door kleine vijfbladige bloemetjesfiguren. Zijn wapen bestaat uit drie ringen die overtopt zijn met een barensteel met drie hangers. Een barensteel of lambel is een soort breukstreep waarmee het wapen van een zoon zich onderscheidt van dat van zijn vader. Heinderic van der Hert was van 1461 tot 1462 schepen van de stad Dendermonde en hij wordt vermeld als leenman van de heer van Dendermonde voor eigendommen in Sint-Gillis-Dendermonde⁷⁷.

6 Het palynologisch onderzoek

Uit de kleiige lagen die corresponderen met de openliggingsfase van de zuidelijke perceelsgreppel werden twee stalen genomen voor palynologisch onderzoek⁷⁸. De bodemeigenschappen zijn echter van die aard dat het pollen hierin niet bewaard is gebleven en de stalen bijgevolg geen informatie opleverden⁷⁹.

7 Bespreking en discussie

Een aantal gegevens uit het archeologisch onderzoek in combinatie met geografische en bodemkundige elementen en de historische bronnen reiken informatie aan met betrekking tot het ontstaan van het Hof van Baasrode in het bijzonder en met de ontwikkeling van het dorp in het algemeen. De dorpskern van Baasrode is gelegen op de noordoostelijke rand van een tot aan de rivierbedding reikende relatief vruchtbare rug van matig droge tot matig natte lichte zandleem, die naar het oosten overgaat in een zeer natte zandleembodem. De site en het dorp worden aan de oostzijde begrensd door de Schelde en aan de westzijde door de Zwarte beek.

⁷¹ Redknap 1999, 180-183, *Abb.* 28-29.

⁷² Redknap 1999, 101-111.

⁷³ Bartels 2006, 52-53, 58, afb. 53 (groep 5).

⁷⁴ Sanke 2001, 288 (*Verarbeitungsart 1*); Keller 2004, 125.

⁷⁵ Sanke 2001, 299.

⁷⁶ Inv. nr. 08/BA.HP/1; Hooghe *et al.* 2009, 170-171.

⁷⁷ Met dank aan de heer Georges Van der Hertten die door zijn genealogische onderzoek de identifi-

catie mogelijk maakte.

⁷⁸ Inv. nr. 08/BA.HP/220&221.

⁷⁹ Met dank aan palynoloog Koen Deforce (VIOE) voor de uitgevoerde analyses.

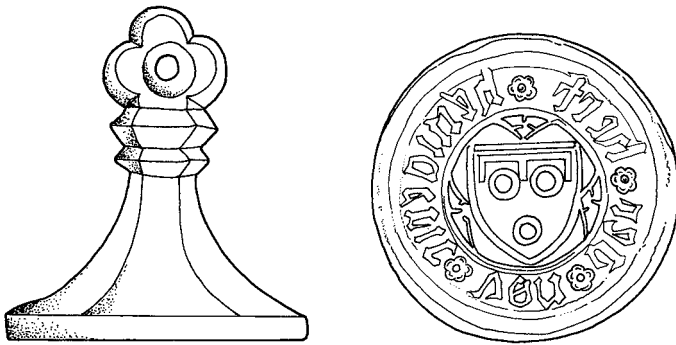

FIG. 36 Bronzen zegelstempel. Schaal 1:1.
Bronze seal matrix. Scale 1:1.

FIG. 37 Zegel met afdruk.
Seal matrix and impression.

Op landschappelijk vlak vormt het toponiem Baasrode een aanduiding voor het omvormen van bosgebied in landbouwgronden. Lindemans verwijst hiervoor naar het adjectief 'baats' met de betekenis van voordelig, voordeel aanbrengend of vruchtbaar. 'Roth' of 'rode' zou terug te brengen zijn tot het rooien van bos⁸⁰. De Potter en Broeckaert gaan uit van de stam 'bar' of 'bet' wat goed zou betekenen gevolgd door 'rode' wat volgens hen verwijst naar uitroden of uitroeien, waardoor zij Baasrode vertalen in 'terrein van goede kwaliteit na bosontginning'⁸¹. De oudste vermelding van het *Baceroth* domein dateert uit 821. Belangrijk hierbij is dat het om de bevestiging gaat van het bezit door de abdij van Saint-Amand-les-Eaux (Noord-Frankrijk, tussen Valenciennes en Lille). Er kan dus van uitgegaan worden dat dit domein al vroeger in handen was van deze abdij met talrijke bezittingen in het gebied van Schelde en Scarpe⁸². Het bezit van dit noordelijke domein door de abdij van Saint-Amand-les-Eaux vindt wellicht zijn oorsprong in de vroegmiddeleeuwse evangelisatiebeweging in de Scheldevallei. Als stichter van de Elnone abdij vóór 639 zou Amandus in dit proces een belangrijke rol

gespeeld hebben. Zo zou onder meer de stichting van de Gentse Sint-Baafs- en Sint-Pietersabdijen een gevolg zijn van deze christianisatiebeweging en ook de oprichting in Antwerpen van een kerk ter ere van Sint-Pieter en Sint-Paulus zou onder impuls van Amandus gebeurd zijn⁸³. De tekst uit 821 vermeldt: '*In pago bractatense in loci nuncupatis baceroth, decla, neonifio et securiaco mansi xlviij*' het gaat dus om 49 *mansi*, of hoeves gelegen in de plaatsen Baasrode, Dikkele, Ninove en Sirault⁸⁴.

Bij de bespreking van het vondstenmateriaal is er al gewezen op de aanwezigheid van een hoeveelheid ouder schervenmateriaal in de middeleeuwse akkerlaag en in een aantal jongere sporen. Dit vroegmiddeleeuwse materiaal bestaat uit zowel Merovingisch als Karolingisch aardewerk, naast een tiental dakpanfragmenten van het Romeinse type. Ook al zijn deze vroegmiddeleeuwse vondsten allemaal als residueel materiaal in jongere sporen aangetroffen, toch zijn ze betekenisvol. Zeven residuele aardewerkscherven op een beperkte oppervlakte wijzen op een oudere, vroegmiddeleeuwse bezetting in de directe

80 Lindemans 1938, 22-23; Hooghe *et al.* 2009, 8.

81 Hooghe 2006, 8-9.

82 Hooghe *et al.* 2009, 9-11; Hooghe 2006, 19-29; Van Strydonck & De Mulder 2000, fig. 65.

83 Berings 1986, 440-441; Milis 1981, 269-271.

84 Hooghe *et al.* 2009, 10; Hooghe 2006, 19-20.

omgeving. Mogelijk is het merendeel van het materiaal enkel te verklaren door de aanwezigheid van oud akkerland, dat al van in de vroege middeleeuwen ontgonnen was, en waarbij het aardewerk via bijvoorbeeld bemesting op deze gronden terechtgekomen is. Een gelijkaardig fenomeen is al herhaalde malen vastgesteld en beschreven in de oude binnenstad van Aalst⁸⁵. Het kan ook verklaren waarom enkel geïmporteerde, hardgebakken aardewerksoorten aangetroffen zijn, en geen zachtere, handgevormde soorten van lokale herkomst, die niet bestand zijn tegen een verwerking door eeuwenlang verploegen. Het is echter ook niet uitgesloten dat een deel van de vondsten afkomstig is uit andere structuren die door latere bouwactiviteiten in en rond het Hof van Peene vergraven zijn. De aanwezigheid van de dakpanfragmenten van het Romeinse type kunnen ook in deze richting te wijzen.

De morfologie van het dorp is mogelijk te vergelijken met die van de zogenaamde oevermarktnederzettingen, zoals die onder meer uit recent onderzoek in Nederland herkend worden⁸⁶. Het gaat om een nederzettingstype dat al vanaf de vroege middeleeuwen voorkomt en gekenmerkt wordt door een langgerekte op de contactzone met het water gerichte structuur. Binnen deze nederzetting is een reeks elementen met betrekking tot scheepvaart en handel verenigd zoals een haven, markt, opslagzones, ambachtelijke functies, woonmogelijkheden en een beschermende religieuze kern. In Nederland zal een deel van die oevermarktnederzettingen direct of indirect evolueren tot middeleeuwse steden. De langgerekte oevermarktstructuur van Baasrode langs de rechteroever van de Schelde laat zich nog duidelijk aflezen op de oude kaarten (fig. 38). Langsheen de oever bevond zich een reeks gebouwen die mogelijk fungeerden als opslagplaatsen, gelegen aan de aanlegkaaien op de rivier. De achterliggende weg parallel aan de oever zorgde voor aan- en afvoer van te transporteren of toegeleverde goederen.

Enkele dorpen langs de Schelde, zoals bijvoorbeeld Schellebelle en Mariekerke, vertonen opvallende parallellen (fig. 39). Het stroomopwaarts gelegen Schellebelle en het stroomafwaarts ge-

legen Mariekerke liggen op een lichte verhevenheid die bodemkundig de rand vormt van of een uitloper is van het zich naar het zuiden uitstreckende zandleemgebied. Het dorp is gedeeltelijk of volledig ingesloten door een in de Schelde uitmondende beek en de dorpskerk bevindt zich in de onmiddellijke nabijheid van deze beekmonding. Doorheen de bewoningskern trekt een parallel met de rivier verlopende weg waarbij een reeks huizen is ingeplant tussen deze verkeersas en de Schelde. Mogelijk gaat het ook in deze gevallen om relictten van al vroeg ontstane dorpen waar zich enkele uitgelezen topografische en bodemkundige ontstaans-elementen verenigden. Voor Mariekerke, oorspronkelijk bekend als Onze-Lieve-Vrouw-Baasrode, moet er geweest worden op het feit dat dit dorp in oorsprong deel uitmaakte van het oude *Baceroth*-domein, waaruit ook Baasrode is ontstaan.

De eerste concrete gegevens over de evolutie van het terrein in en rond het latere Hof van Peene dateren uit de late middeleeuwen. Het betreft bodemkundige gegevens die wijzen op het gebruik van de site als landbouwareaal, doorsneden door perceelsgreppels. Het oudste spoor op de site is de zuidelijke perceelsgreppel, waarvan het meeste materiaal in de 13de eeuw te dateren is. De jongste vullingsfase kan waarschijnlijk in de periode laatste kwart 13de-eerste kwart 14de eeuw geplaatst worden. Een kuil die de perceelsgreppel sneed, bevatte maar een zeer beperkte hoeveelheid ceramiek die dateert tussen de late 13de en het midden van de 14de eeuw. De twee dubbele tournois van de Franse koning Philips IV le Bel (1285-1314) geven een gelijkaardige datering. De greppel vormde de scheiding tussen de weg Dendermonde-Mechelen en het terrein ten noorden hiervan, waar het latere Hof van Peene opgericht werd.

In de loop van de 14de eeuw kreeg het terrein duidelijk een nieuwe bestemming als woonareaal. De aangetroffen haard en bijbehorende leenvloer bevonden zich onmiddellijk op de akkerlagen en stratigrafisch kon duidelijk vastgesteld worden dat de kelder deze cultuurlagen doorsneed. Uit de keldervulling, bestaande uit verbrande leembrokken en verbrande ceramiek, blijkt dat het om een vakwerkbouw ging die in het midden of

FIG. 38 Baasrode op de kaart van J.J.F. de Ferraris (1771-1778).
Baasrode on the map by J.J.F. de Ferraris (1771-1778).

⁸⁵ De Grootte 2010, 254.

⁸⁶ Hierover zijn nog geen gepubliceerde studies beschikbaar. Voor een eerste introductie zie Alders 2007.

FIG. 39 Vereenvoudigd plan van Baasrode (A), Schellebelle (B) en Mariekerke (C) op basis van de kaart van J.J.F. de Ferraris. *Reduced plan of Baasrode (A), Schellebelle (B) en Mariekerke (C) based on the map by J.J.F. de Ferraris.*

de tweede helft van de 14de eeuw in vlammen opging. Een zilveren munt van Lodewijk van Male uit de onderste opvulling, geslagen tussen 1346 en 1364, geeft een *terminus post quem* voor deze gebeurtenis. Door deze datering kunnen de bewoningsporen gelinkt worden aan de periode waarbij Gerard IV van Reyseghem heer van Baasrode was (1349 - †na 1398). Interessant is een decreet uit 1357 in het cartularium van de Vlaamse graaf Lodewijk van Male. Dit stipuleert: '*Wy Lodewyc...doen te wetene allen lieden, dat om den goeden dienst dien ons heeft ghedaen onse ghetrouwe ruddere, mer Gheerard van Raessighem, te menighen tiden ende in onse orloghe van Brabant, ende hopen dat hy noch doen zal, ende oec om de groete scaden die hem die van Brabant ghedaen hebben met brande, zyn goet ghenomen ende anders jn de vorseide orloghen, wy hebben ghegheven ende gheven den vorseiden mer Gheerarde thof te Moerseke,...*'⁸⁷. De schenking van het Hof van Moerzeke aan Gerard IV van Reyseghem was dus een vorm van compensatie voor de door de Brabanders veroorzaakte vernieling van zijn bezittingen. Mogelijk kunnen de archeologische sporen die wijzen op een brand van het aangesneden gebouw in verband gebracht worden met deze gebeurtenissen.

Een probleem vormt de datering van de oudste fase van het nog in fundering aanwezige gebouw uit baksteen met kalkzandsteenparament. De munt van Lodewijk van Male in de vulling van de kelder die dit grote stenen gebouw voorafgaat, laat niet toe de bouw te dateren voor 1346. Het aardewerkensemble uit de keldervulling dat in het midden of de tweede helft van de 14de eeuw te dateren is, maakt dat de steenbouw wellicht niet voor de 15de eeuw kan gedateerd worden. De eerste vermelding van '*den hove te Baserode*' betreft een rekening uit 1473, de periode dat Fransoys van Halewijn heer van Baasrode was. De uitgaven behelzen onder meer kosten voor werken aan het dak, het maken van deuren en vensters en het leveren van sloten en twee glasramen. Deze kosten slaan niet op een nieuwbouw, maar moeten gekaderd worden in herstellings- of verbouwingswerken. Dit wordt indirect bewezen door het feit

dat de tekst duidelijk vermeldt dat de echtgenote van Fransoys van Halewijn in het hof woont of met andere woorden dat de bouw ervan al zal voltooid geweest zijn⁸⁸. De tijdens het archeologisch onderzoek aangesneden muurresten laten duidelijk een gecombineerd gebruik zien van baksteen en kalkzandsteen. Er zijn aanwijzingen dat deze vorm van materiaalgebruik in de residenties van de Bourgondische elite in de loop van de tweede helft van de 15de eeuw geleidelijk zijn toepassing vond⁸⁹. Een aantal elementen, althans wat de gebruikte materialen en de wijze van aanwending ervan betreft, verwijst naar de zogenaamde 'Brabantse stijl'. Deze wordt onder meer gekenmerkt door decoratief metselwerk in baksteen met natuurstenen elementen voor raam- en deurkozijnen, waterlijsten, hoekkettingen en kroonlijst⁹⁰. Tijdens de ontmanteling en sloop van het opgaand muurwerk van het voormalige Hof van Peene kwamen enkele van deze kalkzandstenen bouwelementen aan het licht⁹¹. Dat deze wijze van bouwen parallellen vertoont met de bouwstijl die de topadel in die tijd liet toepassen is misschien niet toeval. Onder Filips de Goede, toen het oude hertogdom Brabant deel ging uitmaken van de Bourgondische federatie, werd een politiek gevoerd waarbij de oude Brabantse families een proportioneel groter aandeel kregen in zijn hofstaat en bepaalde posten voor hen voorbehouden werden waardoor hij zich van de steun van deze adel verzekerd zag. Ook werden de hertogelijke vertrouwelingen, vaak afkomstig uit Picardië en Artesië, aangemoedigd om zich in het hertogdom te vestigen. Deze adellijke elite ging bij de bouw van hun residenties de hertogelijke architectuur overnemen en buiten het hertogdom promoten⁹². Zoals al aangehaald behoorden de Baasroodse heren Joos I van Halewijn, Jan van den Driessche en Joos II van Halewijn tot de vertrouwelingen van de Bourgondische hertogen. Joos I was hertogelijk kamerheer, Jan van den Driessche vervulde de functie van voorzitter van de hertogelijke raad en Joos II van Halewijn was raadgever in de privéraad en kamerheer van Filips de Goede⁹³. In navolging van de hoogadellijke elite zal het mogelijk Joos II van Halewijn (1456-1470) zijn die als plaatselijke heer, zij het op bescheiden schaal en wijze, wellicht ook

87 De Limburg-Stirum 1898-1901, 72-73, nr. 780.

88 Hooghe et al. 2009, 55; Hooghe et al. 2006, 253.

89 De Jonge 2003, 416-417.

90 De Jonge et al. 2009, 92-93; De Jonge 2003, 409-410.

91 Hooghe et al. 2009, 139-143.

92 De Jonge et al. 2009, 84, 92; De Jonge 2003, 410-411.

93 Hooghe et al. 2009, 45, 49-50.

hun bouwstijl overgenomen heeft bij de bouw van het Hof van Peene⁹⁴. Hierdoor zou de steenbouw gedateerd kunnen worden in het derde kwart van de 15de eeuw. De datering van de verschillende uitbreidingen en verbouwingen zijn niet te achterhalen. Een aantal rekeningen uit de late 15de en de 16de eeuw voor bouwmaterialen en geleverde diensten wijst op meerdere herstellings- en verbouwingswerken. Tijdens de godsdienstoorlogen werd het Hof van Peene vernield. Het zou vrij lang in ruïneuze toestand blijven zoals blijkt uit het schilderij van Adriaan de Montigny (1609) (fig. 5) en een rekening uit 1613 die het heeft over 'la maison du Seigneur presentement ruijné'. Waarschijnlijk zullen de volgende ingrijpende herstellingen en verbouwingen pas gebeuren in het begin van de 18de eeuw op het ogenblik dat Peeter de Smet eigenaar werd van het hof⁹⁵.

Door de Van Tieghemkaart uit 1777 te vergelijken met het primitief en het moderne kadaسترplan kan vastgesteld worden dat het Hof van Peene niet alleen het huidige perceel besloeg maar zich ook uitstrekte op het terrein ten westen hiervan. Jammer genoeg is dit gedeelte bij de bouw van een appartementsgebouw op deze plaats verloren gegaan, waardoor er weinig kan gezegd worden over de oorspronkelijke omvang van dit hof. Op basis van de pentekening van Pieter Brueghel de Oude uit 1560 (fig. 3) en de kaart van Moerzeke uit 1571 (fig. 4) is te zien dat het een vrij imposant gebouw betrof dat in bouwvolume dit van de toenmalige kerk benaderde. Op beide afbeeldingen is vast te stellen dat het Hof van Peene bekroond was met een toren.

De terreinopbouw lijkt erop te wijzen dat de zone ten noorden van het hof in de postmiddeleeuwen omgevormd was tot een tuin zoals die ook op de kaart van Van Tieghem uit 1777 is weergegeven (fig. 6). In deze tuinlagen kwam wat verspreide postmiddeleeuwse ceramiek aan het licht. De historische Van Tieghem-kaart laat een traditionele tuin voor nut en sier zien, bestaande uit een gevierendeeld vierkant met een assenkruis van tuinpaden en vier perken met nuts- en sierplanten rondom een centraal rond perk of een waterpartij. Het tuinperceel was aan de oost- en westzijde afgeperkt met een haag. Aan de noordkant is waarschijnlijk een leifruitmuur afgebeeld die aansloot op twee belendende paviljoenen. Ten noorden van de tuin lag vermoedelijk een gemengde hoogstamboomgaard⁹⁶.

Besluit

Ondanks het feit dat het archeologisch onderzoek maar van start ging op een ogenblik dat er al belangrijke bodemingrepen en afbraakwerken op het terrein plaats hadden gegrepen, kon toch nog een aantal interessante vaststellingen gedaan worden. De weliswaar beperkte hoeveelheid vroegmiddeleeuws schervenmateriaal dat zich residueel in een aantal jongere sporen bevond, wijst op een vroegmiddeleeuwse occupatie in de onmiddellijke omgeving. Morfologisch vertoont Baasrode enkele sterke parallellen met uit Nederland bekende zogenaamde oevermarkt Nederzettingen. Een aantal andere dorpen stroomop- en stroomafwaarts heeft vergelijkbare topografische en morfologische kenmerken. De afbraakwerken op het terrein van het aanwezige gebouwenbestand en de al opgestarte restauratie bemoeilijkten een juist

inzicht in de gebouwevolutie. Toch kon vastgesteld worden dat rond het midden van de 14de eeuw op de site een woning werd opgetrokken, waarschijnlijk een vakwerkbouw, voorzien van een bakstenen kelder. Er zijn sterke aanwijzingen dat in de loop van de tweede helft van diezelfde eeuw dit gebouw in vlammen opging. Later volgde de constructie van een vrij imposant stenen gebouw, dat op basis van de architectuur mogelijk te linken is aan de aanwezigheid van enkele heren van Baasrode uit de 15de eeuw die tot de hofadel van de Bourgondische hertogen behoorden.

Er werd in het verleden al gewezen op de snelle erosie van het bodemarchief in de Vlaamse dorpskernen als gevolg van nieuwbouw, meestal uitgaand van privé-initiatieven op eerder kleine percelen⁹⁷. Ook het hier in Baasrode uitgevoerde onderzoek illustreert opnieuw dit probleem van de voortschrijdende vernietiging van het unieke erfgoed in oude dorpskernen. Niet alleen het archeologische, maar ook het bouwkundige erfgoed lijkt hetzelfde lot beschoren. Vaak zitten unieke, originele gebouwresten verscholen achter of verwerkt in recentere bouwfasen. Een degelijke voorafgaandelijk studie met muuronderzoek kan dit nog aanwezige patrimonium aan het licht brengen. Uit de omvangrijke hoeveelheid foto's die tijdens de afbraakwerken gemaakt werden door de eigenaar, blijkt dat nog belangrijke delen van het oorspronkelijke Hof van Peene tot in het dakgedeelte aanwezig waren⁹⁸. Daarom lijkt het aangewezen om ingrepen in dorpskernen, zelfs deze van beperkte aard, met grotere aandacht te bekijken, te adviseren en preventief aan onderzoek te onderwerpen.

Summary

Archaeological rescue work at the former Hof van Peene in Baasrode (prov. of East Flanders)

Recent construction work on the former Hof van Peene in Baasrode revealed a number of archaeological remains. The owner of the site alerted the relevant authorities, which prompted the VIOE to carry out a brief archaeological investigation. When the investigation started, the area had already been seriously disturbed by the building work and the archaeological work was spatially limited by the extent of the building site.

The site is located on the bank of the river Scheldt, along the Sint-Ursmarusstraat in Baasrode, a municipality within the town of Dendermonde. Geologically it is situated in the transitional zone between sandy clay and sand. More specifically, the site is located on a relatively fertile low ridge of moderately dry to moderately wet light sandy clay that slopes down to the river, changing to very wet sandy clay eastwards. The investigated area of the former Hof van Peene, as well as the Sint Ursmarus church, is situated between the Scheldt and its tributary the Zwarte Beek; the confluence between these and another tributary, the Grote Beek, is to the north of the village centre.

The *Baceroth* domain is first mentioned in 821 A.D. Importantly, this concerns the confirmation that the domain was owned by the abbey of Saint-Amand-les-Eaux (in northern France, between Valenciennes and Lille). Therefore it can be assumed that the domain was in the hands of the abbey early on, which also

94 De Jonge 2003, 411.

95 Hooghe et al. 2009, 95-98.

96 Met dank aan Herman Van den Bossche (VIOE).

97 De Groote & Moens 2008, 84.

98 Hooghe et al. 2009, 133, 139-144.

owned extensive tracts of land in the regions of the rivers Scheldt and Scarpe. Both the medieval plough soil and younger layers yielded pottery sherds predating the layers in which they were found. These early medieval remains consisted of Merovingian and Carolingian pottery as well as a dozen Roman-type roof tile fragments. Although all these artefacts were encountered as residual material in younger layers, they are significant as they point to older, early medieval occupation in the direct vicinity of the site. The occurrence of most of this material may be explained by the presence of such old soils, which have been cultivated ever since the early medieval period. The morphology of the village of Baasrode may be compared to those of the so-called riverside market settlements, as have been identified in recent research in the Netherlands. There are also striking morphological parallels with a number of other settlements along the Scheldt, such as Schellebelle and Mariekerke.

The first clear evidence for the evolution of the later Hof van Peene and its immediate vicinity dates from the late Middle Ages. It concerns geological data pointing to use of the site as arable, incised by ditches marking the plots. The oldest feature is the southern ditch, which produced artefacts mostly dating to the 13th century. The youngest phase of infilling can probably be dated to the last quarter of the 13th to first quarter of the 14th century.

In the course of the 14th century, the use of the land shifted from agricultural to occupation. The hearth and associated earthen floor that were encountered immediately overlay the agricultural layers and were stratigraphically clearly cut by a cellar. The fill from the cellar, which consisted of chunks of loam and burnt pottery, showed that the building was a half-timbered construction that went up in flames in the mid- or late 14th century. A silver coin from the basal fill, depicting the Flemish Count Louis van Male and minted between 1346 and 1364, provides a *terminus post quem* for this event. This allows us to link the occupational features to the period during which Gerard van Reyseghem was Lord of Baasrode (1349 – †after 1398). Perhaps the evidence for the burning down of the building can be connected with the destruction of the possessions of van Reyseghem in 1356 by people from neighbouring Brabant, for which there is historical evidence.

Once the terrain had been cleared and flattened, an impressive building was constructed, the Hof van Baasrode, later also known as the Hof van Peene. The dating of the earliest phase of this brick building with decorations in calcareous sandstone, of which the foundations remain, is problematic. The Louis van Male coin in the fill of the cellar predating the building sets a firm *terminus post quem* of 1346 for its construction. The pottery assemblage from the cellar fill, which can be dated to the mid- or late 14th century, suggests that the brick building may not predate the 15th century. The first mention of *den hove te Baserode* is a bill from 1473, the period during which Fransoys van Halewijn was Lord of Baasrode.

Among other things, the expenses include the costs of roof repair, the fabrication of doors and windows and the supply of locks and two glass windows. Rather than being part of the new build however, these expenses have to be seen in the context of renovation or alteration work. Indirect proof of this is provided by the fact that the text clearly states that Fransoys van Halewijn's spouse lived in the Hof, indicating that by then the construction of the building must have been completed. The wall remains encountered during the archaeological investigation clearly demonstrate a combined use of brick and calcareous sandstone. There is evidence that in the course of the second half of the 15th century, the use of this type of material in the residences of the Burgundian elite gradually became more widespread.

Several elements are suggestive of the so-called 'Brabant style', at least in terms of materials and the way in which they were used. A number of these construction elements, including some made of calcareous sandstone, came to light during the dismantling and demolition of the upstanding remains of the former Hof van Peene. The similarities between this building style and that of the nobility of the era may not be coincidental. Under Philip the Good, the Duke of Burgundy, there was strong political emphasis on securing the support of the key aristocratic families. This elite began to adopt the ducal architecture in the construction of their residences, and thus to promote it outside the duchy. As indicated earlier, the lords of Baasrode were part of the inner circle surrounding the Burgundian dukes; Joos II van Halewijn was chamberlain to Philip the Good and an advisor in the Duke's Privy Council.

It may have been Joos II van Halewijn who, as the local lord, adopted the building style of the aristocracy in the construction of the Hof van Peene, albeit on a modest scale and in a modest way. The brick building could then be dated to the third quarter of the 15th century. It is impossible to date the various extensions and alterations. A number of bills from the late 15th and 16th centuries for building materials and services point to several renovation and remodelling phases. A drawing by Pieter Brueghel the Elder from 1550 and the map of Moerzeke from 1571 both show the Hof van Peene to be a reasonably impressive building, in size largely rivalling the then church. Between 1575 and 1580, the Hof probably suffered as a result of the religious wars and was eventually destroyed.

The investigations in Baasrode have once again highlighted the problem of the relentless destruction of unique heritage in village centres. The architectural heritage appears to be under the same level of threat as other archaeological remains. It is therefore vital that interventions in village centres, even when they are small, are monitored with great care, that sound advice is given and that follow-up takes place.

Bibliografie

- ALDERS G. 2007: Middeleeuwse oevermarkten in het Oer-IJ gebied en omgeving. In: LAMMERS Y. (red.), *37ste Reuwendagen - Samenvatting van de lezingen*, Deventer, 11-12.
- BAART J., KROOK W., LAGERWEIJ A., OCKERS N., VAN REGTEREN ALTENA H., STAM T., STOEPKER H., STOUTHART G. & VAN DER ZWAN M. 1977: *Opgravingen in Amsterdam. Twintig jaar stadskernonderzoek*, Amsterdam.
- BARTELS M. 2006: *De Deventer wal tegen de Vikingen. Archeologisch en historisch onderzoek naar de vroegmiddeleeuwse wal en stadsmuren (850-1900) en een vergelijking met andere vroegmiddeleeuwse omwalde nederzettingen*, Rapportages Archeologie in Deventer 18, Deventer.
- BERINGS G. 1986: Les patronages de saints dans la vallée de l'Escaut. Esquisse d'une méthode de recherche sur la christianisation, *Revue du Nord* LXIX, 433-444.
- BIDDLE M. (ed.) 1990: *Object and Economy in medieval Winchester*, Winchester Studies 7, Artefacts from medieval Winchester, Oxford.
- BORREMANS R. & VANDENBERGHE S. 1978: Middeleeuwse pottenbakkerijen te Sint-Kwintens-Lennik. In: VANDORMAEL H. (red.), *Bijdragen tot de geschiedenis van Lennik*, Kulturele Kring Andreas Masius, s.l., 37-46.
- BORREMANS R. & WARGINAIRE R. 1966: *La céramique d'Andenne. Recherches de 1956-1965*, Rotterdam.
- BRUIJN A. 1960: Die mittelalterliche Töpferindustrie in Brunssum, *Berichten R.O.B. 9-1959*, 139-188.
- CIANI L. 1926: *Les Monnaies Royales françaises de Hugues Capet à Louis XVI*, Paris.
- COWGILL J., DE NEERGAARD M. & GRIFFITHS N. 1987: *Knives and Scabbards. Medieval finds from excavations in London I*, London.
- DE BOE G. 1981: Een laat-middeleeuwse pottenbakkersoven te Tongeren, *Conspectus MCMLXXX*, *Archaeologia Belgica* 238, Brussel, 76-80.
- DE CLERCQ W., CALUWÉ D., COOREMANS B., DE BUYSER F., DE GROOTE K., DEFORCE K., ERVYNCK A., LENTACKER A., MORTIER S., PYPE P., VANDENBERGHE S., VAN NEER W. & WOUTERS H. 2007: Living in times of war: waste of c. 1600 from two garderobe chutes in the castle of Middelburg-in-Flanders (Belgium), *Post Medieval Archaeology* 41 (1), 1-63.
- DE GROOTE K. 1994: De middeleeuwse ambachtelijke wijk van Pamele (stad Oudenaarde, O.-Vl.). Het onderzoek in het Huis de Lalaing. I. De pottenbakkersovens, *Archeologie in Vlaanderen* III-1993, 359-399.
- DE GROOTE K. 2008: *Middeleeuws aardewerk in Vlaanderen. Techniek, typologie, chronologie en evolutie van het gebruiksgoed in de regio Oudenaarde in de volle en late middeleeuwen (10de-16de eeuw)*, Relicta Monografieën 1, Brussel.
- DE GROOTE K. 2010: The contribution of archaeological sources to the research of the formation of towns. The example of Aalst, a border town in the county of Flanders. In: DE GROOTE K., TYS D. & PIETERS M. (eds), *Exchanging Medieval Material Culture. Studies on archaeology and history presented to Frans Verhaeghe*, Relicta Monografieën 4, Brussel, 249-266.
- DE GROOTE K., BOURGEOIS I., LENTACKER A. & ERVYNCK A. 2010: Puur afval? Een bijzondere 14de-eeuwse landelijke afvalcontext op de site Pullaar te Puurs (provincie Antwerpen), *Relicta* 6, 99-144.
- DE GROOTE K. & MOENS J. 1995: De oudste stadsversterking van Aalst (prov. Oost-Vlaanderen), *Archeologie in Vlaanderen* IV-1994, 95-148.

DE GROOTE K. & MOENS J. 2008: Archeologisch onderzoek in de dorpskern van Moorsel (O.-VI.), *Archaeologia Mediaevalis* 31, 83-84.

DE GROOTE K. & MOENS J. 2010: De Nederstove op de Oude Vismarkt te Aalst. De archeologie van een badhuis in de middeleeuwse rosse buurt. In: DEWILDE M., ERVYNCK A. & BECUWE F. (red.), *Cenulae recens factae. Een huldeboek voor John De Meulemeester*, Novi Monasterii 10, Koksijde-Gent, 121-140.

DE GROOTE K., MOENS J., CALUWÉ D., COOREMANS B., DEFORCE K., ERVYNCK A., LENTACKER A. & VAN NEER W. 2009: Op zoek naar de oudste middeleeuwse bewoning aan de Grote Markt te Aalst (prov. Oost-Vlaanderen). Het onderzoek van afval- en beerkuilen uit de 12de tot de 14de eeuw, *Relicta* 4, 135-204.

DE JONGE K. 2003: *Up die maniere van Brabant*. Brabant en de adelsarchitectuur van de Lage Landen (1450-1530), *Bijdragen tot de geschiedenis* 86 (3-4), 409-423.

DE JONGE K., GELEYNS P. & HÖRSCH M. 2009: *Gotiek in het hertogdom Brabant*, Leuven.

DE LIMBURG-STIRUM T. 1898-1901: *Cartulaire de Louis de Male, comte de Flandre*, II, Brugge.

DE MAEYER W. 2004: In kannen en kruiken. Archeologisch onderzoek van een laatmiddeleeuwse context uit het klooster van de Geschoeide Karmelieten te Mechelen, *Handelingen van de Koninklijke Kring voor Oudheidkunde, Letteren en Kunst van Mechelen* 108, 127-164.

DE POORTER A. 2001: Pottenbakkersafval van laat-middeleeuws hoogversierd aardewerk uit Mechelen, *Vormen uit vuur* 174 (1), 8-25.

DEWILDE M. & VAN DER PLAETSEN P. 1994: Huisraad en bouwelementen. In: ERVYNCK A. (red.), *De 'Burcht' te Londerzeel*, Archeologie in Vlaanderen. Monografie 1, Zellik, 39-98.

DUVOSQUEL J.-M. (red.) 1990: *Albums de Croÿ Valleien van Schelde en Scarpe*, Brussel.

GAIMSTER D. 1997: *German Stoneware 1200-1900. Archaeology and cultural history*, London.

HÄHNEL E. 1987: *Siegburger Steinzeug. Bestandskatalog Band I*, Führer und Schriften des Rheinischen Freilichtmuseums und Landesmuseums für Volkskunde in Kommern 31, Köln.

HOOGHE F. 2006: Van Baceroth tot Baasrode en Sint-Amands: evolutie van een Karolingisch domein (8ste-15de eeuw), *Gedenkschriften van de Oudheidkundige Kring van het Land van Dendermonde*, vierde reeks, deel 25, Jaarboek 2006, 7-156, Dendermonde.

HOOGHE F., PEELMAN M. & ROCHTUS L. 2006: *Geschiedenis van de steenovens te Sint-Amands*, Antwerpen-Bornem.

HOOGHE F., ROCHTUS L., VERHEYEN C., AMEELS A. & MOENS J. 2009: *Hof van Peene, Een archeologische en historische kijk op de heerlijkheid van Baasrode*, Baasrode.

HURST J.G., NEAL D.S. & VAN BEUNINGEN H.J.E. 1986: *Pottery produced and traded in north-west Europe 1350-1650*, Rotterdam Papers VI, Rotterdam.

KELLER C. 2004: Badorf, Walberberg und Hunneschans. Zur zeitlichen Gliederung Karolingerzeitlicher Keramik vom Köln-Bonner Vorgebirge, *Archäologisches Korrespondenzblatt* 34 (1), 125-136.

LINDEMANS J. 1938: Het oude Land van Dendermonde: Ontstaan en samenstelling, *Oudheidkundige kring van het Land van Dendermonde. Gedenkschriften*, 3de reeks, I, 14-28.

MILIS L. 1981: Kerstening en kerkelijke instellingen tot circa 1070. In: *Algemene Geschiedenis der Nederlanden*, deel I, Haarlem, 266-285.

MOENS J., AMEELS V. & DE GROOTE K. 2009: Archeologische noodinterventie aan het Hof van Peene te Baasrode (Oost-Vlaanderen), *Archaeologia Mediaevalis* 32, 53-55.

REDKNAP M. 1999: *Die römischen und mittelalterlichen Töpfereien in Mayen, Kreis Mayen-Koblenz*, Berichte zur Archäologie an Mittelrhein und Mosel 6, Trier.

ROEHMER M. 2001: Steinzeug. In: LÜDTKE H. & SCHIETZEL K. (eds), *Handbuch zur mittelalterlichen Keramik in Nordeuropa*, Schriften des Archäologischen Landesmuseums 6, Neumünster, 465-538.

SANKE M. 2001: Gelbe Irdeware. In: LÜDTKE H. & SCHIETZEL K. (eds), *Handbuch zur mittelalterlichen Keramik in Nordeuropa*, Schriften des Archäologischen Landesmuseums 6, Neumünster, 271-428.

TROUBLEYN L., KINNAER F & ERVYNCK A. (red.) 2007: *Het Steen en de burgers. Onderzoek van de laatmiddeleeuwse gevangenis van Mechelen*, Mechelen.

VANHOUDT H. 1996: *Atlas der munten van België*, Herent.

VAN OVERVELT K. 2002: *Techno-, typo, chronologisch onderzoek en sociaal-economische interpretatie van een aardewerkcomplex uit de site 'Oude Vismarkt' te Aalst*, onuitgegeven licentiaatsverhandeling VUB.

VAN STRYDONCK M. & DE MULDER G. (red.) 2000: *De Schelde. Verhaal van een rivier*, Leuven.

VERHAEGHE F. 1989: La céramique très décorée du Bas Moyen Age en Flandre. In: BLIECK G. (ed.), *Travaux du Groupe de Recherches et d'études sur la céramique dans le Nord-Pas-de-Calais, Actes du Colloque de Lille (26-27 mars 1988)*, Numéro hors-série de Nord-Ouest Archéologie, s.l., 19-113.

VERHAEGHE F. 1995: Het vroeg-Middeleeuwse geglazuurde aardewerk uit Oost-Souburg. In: VAN HEERINGEN R.M., HENDERIKX P.A. & MARS A. (red.), *Vroeg-middeleeuwse ringwalburgen in Zeeland*, Amersfoort, 155-169.

URL'S

<http://geo-vlaanderen.agiv.be/geo-vlaanderen/bodemkaart/>

<http://www.ngi.be/gdoc/viewer.htm>